

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

Iskolai évkönyveket (értesítőket, érdemsorozatok) keres az OPKM!

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM) felbecsülhetetlen értékű különgyűjteményt gondoz iskolai évkönyvekből. Az iskolai évkönyvek – vagy régi nevükön iskolai értesítők – a nemzeti kulturális örökség részei. Kis példányszámban jelennek meg, így különösen fontos módszeres gyűjtésük, megőrzésük, hiszen a családtörténetet, iskolatörténetet, neveléstörténetet, életutakat kutatók számára pótolhatatlan források. Több más intézmény is rendelkezik ilyen gyűjteménnyel, de az OPKM-é az egyik legnagyobb. Hiányok viszont így is vannak benne minden korszakból. Ezért kérjük a lakosság és az intézmények segítségét az állomány teljesebbé tételéhez.

Ha van a birtokában iskolai évkönyv, akkor kérjük, ellenőrizze le, hogy az OPKM állományában van-e! Ha nincs meg, akkor szívesen vesszük a felajánlást.

Az OPKM vállalja, hogy

- az állományából hiányzó műveket
 - állományba veszi,
 - tartósan megőrzi, nem selejtezi,
 - szakszerűen feldolgozza,
 - kutatók számára szolgáltatja,
- közlésezi az adományozók névsorát (ha kéri/engedélyezik)

Egy évkönyvből két példányt őrzünk meg. A példányok ellenőrzésével kapcsolatban honlapunkon talál információkat: http://www.opkm.hu/?lap=dok/dok&dok_id=15

A keresésben szívesen segítünk:

- személyesen a könyvtár nyitvatartási idejében: K-P: 10.00-19.00, Szó: 10.00-14.00
- telefonon: 06-1-323-55-72 vagy 323-5553
- e-mailben: csillag.beata@opkm.hu
- a beazonosításhoz a következő információkat kérjük:
 - település
- iskola neve (vagy a borítón szereplő cím)
 - tanévek
- Segíti a beazonosítást a borító olvasható képminőségű fotója.

A példányokat várjuk

- Budapesten az OPKM-ben, 1089 Könyves Kálmán krt. 40. (Népliget, Tündérpalota)
 - Postacímünk: 1581 Bp., Pf. 14. (Utánvétellel semmiképpen ne küldjenek semmit!)
- egyéb szállítási lehetőségek Tolnai Józseffel egyeztethető: tolnai.jozsef@opkm.hu; 06-1-323-55-12

A példányba, a csomagba helyezzenek el információt az adományozó nevééről, elérhetőségéről!

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

27. évfolyam 10. szám

2018. október

Tartalom

Könyvtárpolitika

Farkas Ferenc – Tóth Judit: Féldíőhöz érkezett *Az én könyvtáram* program 3

Műhelykérdések

Drótos László: Webes tartalmak digitális megőrzése 11

Moldován István: A digitálisan született tartalmak megőrzése 18

Konferenciák

Ásványi Iлона: Élő muzeális gyűjtemények – Élő egyházi könyvtárak 27

Goda Beatrix: Szakmai találkozó a Halis István Városi Könyvtárban 36

Hubay Miklós: Beszámoló a második Európai BIBFRAME Workshopról 41

Könyv

Arany Zsuzsanna: Olvasás, élmény, könyvtár: egy könyvtárostánári konferencia
lenyomata 50

From the contents

- Ferenc Farkas – Judit Tóth:* Midterm report of the 'My Library' programme (3)
- László Drótos:* Digital preservation of web content (11)
- István Moldován:* Preservation of born digital documents (18)

Cikkeink szerzői

Arany Zsuzsanna, a Budapest IX. kerületi Szent-Györgyi Albert Általános Iskola és Gimnázium könyvtáros asszisztense; *Ásványi Ilona*, a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár igazgatója, az EKE elnöke; *Drótos László*, az OSZK az OSZK E-könyvtári Szolgáltatások Osztályának MEK főkönyvtárosa és a webarchiválási projekt témafelelőse; *Goda Beatrix*, az OPKM könyvtárosa; *Hubay Miklós*, az PIM Könyvtár és Digitális Tartalomszolgáltatási Főosztály humáninformatikusa; *Moldován István*, az OSZK E-könyvtári Szolgáltatások Osztályának vezetője

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Dancs Szabolcs, Mezey László Miklós, Németh Márton,
Szeifer Csaba, Venyigéné Makrányi Margit**

Szerkeszti:

Béres Judit

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Fehér Miklós**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Nagy László**

Borítótérv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 8,25 A/5 kiadói iv.

Lapunk megjelenését támogatta az
Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Farkas Ferenc – Tóth Judit

Félidőhöz érkezett Az én könyvtáram program

A *Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek* című európai uniós projekt keretében megvalósuló könyvtári program idén márciusban országjárásba kezdett, és 2018. november végéig minden megyébe eljutott az eddigi eredményeket és tervezett fejlesztéseket bemutató szakmai rendezvénysorozat.

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma által kezdeményezett *Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek* bruttó 2 milliárd forintból megvalósuló projekt 2017. február elsején indult és 2020. január végéig tart. A projektben a múzeumi fejlesztéseket a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum fogja össze, a könyvtári területen pedig a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kapott felkérést a program megvalósítására, melynek együttműködő partnerei a megyei könyvtárak, az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézete, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Magyar Olvasástársaság és a Könyvtárostánárok Egyesülete.

Mint már sokak által ismert, a program célja a múzeumi és könyvtári terület intézményeinek és szakembereinek felkészítése arra, hogy választ adjanak az új társadalmi-gazdasági kihívásokra. Kiemelten fontos, hogy csökkenjen a korai iskolaelhagyók aránya, javuljon a hátrányos helyzetű csoportok munkaerőpiaci helyzete, erősödjön a fiatalok társadalmi integrációja. A könyvtári projektben a köznevelés eredményességét szolgáló, új típusú kompetencia- és készségfejlesztő, tanulást támogató könyvtári szolgáltatások fejlesztése zajlik a következő területeken: az olvasáskultúra, a digitális írástudás, valamint a szövegértés fejlesztése, illetve könyvtárhasználat és információkeresés.

A program többek között módszertani fejlesztéssel, mintaprogramok fejlesztésével, a könyvtárosok képzésével éri el célját, valamint azzal az országos rendezvénysorozattal, amely jelenleg is zajlik a megyei könyvtárakban. A következő esztendőben pedig egy könyvtár- és olvasásnépszerűsítő kampányra is sor kerül.

A megvalósításba eddig közel 300 könyvtári szakember kapcsolódott be. Új oktatási központ létesült a fővárosi Közraktár utcában, egy 80 millió forintos beruházás eredményeként. A folyamatban lévő ingyenes módszertani és a tervezett kommunikációs képzéseken összesen 440 könyvtáros vehet részt.

Az én könyvtáram programban eddig elért eredmények

Módszertani fejlesztés

Az ismertetett négy fejlesztési iránynak megfelelő módszertani műhelyek összesen 20 szakértő bevonásával 2017 májusától december végéig működtek. A műhelyek tagjainak kiválasztására az együttműködő partnerek jelölése alapján került sor. Elkészültek a szakterületi SWOT-elemzések és célfák, összegyűjtésre és tárgyszavazásra került egy 1400 tételből álló, a módszertant támogató magyar és angol nyelvű szakirodalmi adatbázis alapját képező bibliográfiai gyűjtemény. A műhelytagok véleményezték az összegyűjtött jó gyakorlatokat, segítették a közvéleménykutatási tervek előkészítését. Közreműködtek az új módszertan alapjának kidolgozásában, ehhez kapcsolódóan 20 módszertani tanulmány született. A tanulmányok jelenleg szakmai lektorálás alatt állnak, várhatóan a 2019 januárjára tervezett „*Mérföldköböz érkeztünk*” konferencián kerülnek bemutatásra az ezeket tartalmazó kiadványok. A projekt keretében összesen 9 módszertani kötet jelenik meg 2019-ben.

A szakmai műhelyek tagjai voltak:

Olvasásfejlesztési műhely: Béres Judit, Borostyániné Rákóczi Mária, Gombos Péter, Péterfi Rita, Simon Krisztina

Könyvtárhasználat–információkeresési műhely: Csépanyi Zoltán, Csík Tibor, Mészáros Eszter, Németh Szilvia, Tóth Máté

Szövegértési műhely: Dömsödy Andrea, Juhász Valéria, Kiss Gábor, Steklács János (2017. október 31-ig), Tóth Viktória

Digitális műhely: Eszenyiné Borbély Mária, Jávorka Brigitta, Márföldi István, Pataki Marianna, Varga Katalin

A közreműködő szakemberek jelentős része előadóként, illetve oktatóként, mintaprogram-fejlesztési mentorként a szakmai műhelymunkát követően továbbra is kapcsolatban maradt a programmal.

Alap kutatások lebonyolítása

2017 őszén két hiánypótló, országos lakossági közvéleménykutatás lebonyolítása zajlott olvasáskultúra, könyvtárhasználat–információkeresés, könyvtár- és könyvtároskép vonatkozásában. Ezek 1500-1500 főt érintő reprezentatív felmérések voltak, melyek során a 3-17 évesek, illetve a 18 év felettek könyvtár- és médiahasználati, illetve olvasási szokásainak felmérése történt.

Tartalmi értelemben a kidolgozott kérdőív a következő főbb csomópontok köré szerveződött:

- Demográfiai-társadalmi változók;
- Médiahasználat, internetezési szokások, televíziónézés;
- Könyvtárhasználat gyakorisága, a szolgáltatások igénybevétele;

- Könyvtár- és könyvtároskép, könyvtári funkciók, a könyvtár társadalmi szerepeinek értelmezése;
- Olvasási szokások, könyvvásárlás, házi könyvtár.

Nemcsak az 1964 óta rendszeresen használt kérdések kerültek bele a felmérésekbe, hanem új elemek is. Felmérésre került például, hogy hogyan alakult a könyvtári szolgáltatások hasznosulása a megkérdezettek körében – az eredmények visszajelezték, hogy a teljes népességen belül egyes szolgáltatások a lakosság 21-22 %-át is elérik, miközben a beiratkozottak aránya ennél alacsonyabb, mintegy 15 %-os. Izgalmas kérdés, szakmai kihívás, hogy a „látens könyvtárhasználókat” hogyan lehetne a regisztrált, beiratkozott használók közé integrálni. Hasonló újdonság volt például, hogy az olvasáskutatás nemcsak a nyomtatott könyvek és újságok, folyóiratok olvasására vonatkozó kérdéseket tartalmazott, hanem általában a szövegolvasásra vonatkozott. Szintén érdekes eredmény a napi meseolvasás és a későbbi rendszeres olvasás korrelációja: 100 gyerek közül, akiknek naponta meséltek, mintegy 72 fő vált rendszeresen olvasó felnőtté, míg 100 olyan gyerek közül, akiknek csak alkalmanként meséltek, netán soha, mindössze 1-2. A napi meseolvasás így jó eséllyel rendszeres olvasóvá nevel, aminek eredménye a jó szövegértés, annak révén pedig a hatékony tanulás, így fontos szakmai feladat ennek támogatása. Az adatok közül a projekt célkitűzését alátámasztó eredmény, hogy a felmérések igazolják a köznevelés intézményei és a könyvtárak közötti együttműködés fontosságát, beágyazottságát: a könyvtári szolgáltatásokat igénybe vevő gyerekek 42 %-a első alkalommal osztállyal, iskolai csoporttal keresi fel a könyvtárat. A program szempontjából ez kedvező alapot jelent, ugyanakkor annak indokoltságát is adja, hogy a szolgáltatások további fejlesztése megkerülhetetlen.

A kutatás szakértője Tóth Máté volt, lebonyolítója pedig a PSYMA Hungary. A kutatási eredményeket összefoglaló tanulmányok és prezentációk elérhetők a projekt honlapján. Fontos tudni, hogy lehetőség lesz 2019 második felében a felméréseket megismételni, így friss adatok állnak majd rendelkezésre a program lezárását követően is. A hasonló felmérések között egyedülálló, hogy kutatási, publikálási célra a portálon elérhető igénylőlap kitöltésével a teljes felmérés adatbázisa is kikérhető.

A könyvtárosok digitális kompetenciájának mérése a DIGCOMP keretrendszerben 1750 fő bevonásával zajlott – így nagyjából minden negyedik aktív könyvtáros bekapcsolódott a felmérésbe. A megkérdezésre online formában került sor, a kutatási szakértő Eszenyiné Borbély Mária volt. A kutatás eredményei többek között a 2018-as *Mérföldkőhöz érkezünk*, illetve a *Networkshop* konferencián kerültek bemutatásra. A projektben megvalósuló módszertani képzés tematikájának összeállításakor a kutatási eredményeket már figyelembe vettük. Ugyancsak a DIGCOMP keretrendszer segítségével zajlott le a pedagógusok digitális kompetencia-vizsgálata is, több mint 800 fő bevonásával 2018. március 30-ig. A vizsgálattal kapcsolatban – a területi reprezentativitási elv figyelembe vételével – 103 óvodát, 320 általános iskolát és 168 középiskolát kerestünk meg felkérő levelünkkel. A kérdőív eljuttatásában a szaktanácsadók is segítettek, és a szakmai partnereink (KTE, HUNRA) is támogatták tevékenységünket.

Könyvtári jó gyakorlatok és mintaprogramok

A 2017 nyarán meghirdetett felhívás nyomán 342 könyvtári jó gyakorlat került összegyűjtésre 114 településről. Kelet-Magyarországról 10 megye 221 programot javasolt

a fejlesztésre, míg Nyugat-Magyarországról 9 megye 98 jó gyakorlatot küldött be, Budapestről 23 javaslat érkezett. A beérkezett jó gyakorlatok tipizálása, értékelése részben a szakmai műhelyek, részben a mintaprogram-fejlesztési bizottság feladata volt, utóbbi tagjai voltak: Bognár Noémi Erika, Goda Beatrix, Sikaláné Sánta Ildikó, Simon Krisztina, Hámoryné Vácz Zsuzsanna. A felkért ötletgazdákkal – ajánlatkérési eljárást követően – mintaprojekt-fejlesztői szerződést kötöttünk, és felkészítésükre is sor került. Az egységesített szempontú leíró fejlesztés, a mintaprojektfejlesztők mentorálása 2018. szeptember végéig tartott. Ebben az időszakban zajlott a fejlesztett mintaprogramok helyszíni megtekintése, egyben ez volt a külső monitoring vizsgálat kezdete is.

Jelenleg a mintaprojektek kipróbálása zajlik az erre a feladatra jelentkező intézményekben, 127 ilyen vállalkozó könyvtár volt. A mintaprogramok kipróbálása során 2000 fő diák bevonására kerül sor.

- 6 mintaprogram: Borsod-Abaúj-Zemplén, Pest megyében és a fővárosban
- 5 mintaprogram: Baranya, Heves, Somogy, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében
- 4 mintaprogram: Bács-Kiskun, Békés, Csongrád, Fejér, Győr-Moson-Sopron, Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok, Komárom-Esztergom, Nógrád, Tolna, Vas, Veszprém, Zala megyében

Ezt követően a mintaprojektfejlesztés folyamatának – a kipróbálás tapasztalatai alapján szükséges korrekciókat követő – lezárására, a programok közzétételére kerül sor 2019 elején.

*A Könyvtári Szaktanácsadók III. Országos Szakmai Találkozóján,
a székesfehérvári Alba Innovár Digitális Éléményközpontban járt Az én könyvtáram csapata*

A szaktanácsadói hálózat működtetése

A projekt egyik alapvető célja volt egy, a közkönyvtári területen újnak számító szaktanácsadói hálózat felállítása. Egy olyan hálózat kialakítása, amely átfogja az ország valamennyi megyéjét, az ott működő könyvtárakat. Már a projekt indulásakor megállapodá-

sok születtek a 19 megyei könyvtárral és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárral e hálózat kiépítésére, működtetésére. A kezdeti időszakban megyei kapcsolattartókon keresztül történtek meg az első lépések, információcserék, majd a megyei könyvtárigazgatók jelölései – megyénként és a fővárosból 2-2 fő – alapján konkrét formát is öltöttek. A megbízási szerződések megkötését követően, 2017. augusztus 1-jével megkezdte munkáját a 40 fős könyvtári szaktanácsadói hálózat, amelynek keretében megvalósul a köznevelést támogató könyvtári szolgáltatások fejlesztése.

Milyen tevékenységek is tartoznak a szaktanácsadók feladatai közé?

Ahhoz, hogy a kollégák maradéktalanul el tudják végezni a feladatukat, illetve megismerjék e tevékenység területeit, 2018 elején egy alapozó képzésen vettek részt valamennyien. Ez egy összekovácsoló, ismeretátadó, felkészítő képzés volt, *Felkészülés a könyvtári szaktanácsadói feladatokra* címmel. Ekkor ismerkedtek meg részletesen is e tevékenységgel. Fontos terület a hálózatépítés, a könyvtári, közművelődési, oktatási, közgyűjtemények közötti együttműködések további kibontakoztatása. Ugyanakkor nem csak az intézményekkel, de a könyvtárosokkal is fontos a kapcsolatfelvétel, a folyamatos információmegosztás. E tevékenységhez elengedhetetlen a saját megye tevékenységének ismerete. Éppen ezért az első feladatok egyike volt egy általános helyzetkép megírása mindenkinek a saját megyéjéről. Nagy segítséget jelentett a szaktanácsadók támogatása az országos kutatások alkalmával, amikor a könyvtárosok, majd a pedagógusok digitális kompetenciájára voltunk kíváncsiak. Szintén a szaktanácsadók, illetve a kapcsolattartók segítségét vettük igénybe a könyvtári jó gyakorlatok összegyűjtése során.

Jelenleg, az ezekből kifejlesztett 90 mintaprogram kipróbálásánál van komoly szerepük szaktanácsadóinknak, akik koordinálják a programok kipróbálását, végző formába öntését. Lényeges eleme a munkájuknak a kutatási eredmények disszeminálási tevékenysége és mind szélesebb körben történő megismertetése. Erre leginkább szakmai fórumokon

A 2018. szeptember 18-i Győr-Moson-Sopron megyei szakmai napjának résztvevői

van lehetőség. Szaktanácsadóink részére külön országos szakmai napokat szervezünk. Ebben az évben Budapesten, Szolnokon és Székesfehérváron találkoztunk. A múzeumi koordinátor kollégákkal is tartunk közös országos konferenciákat évente egy alkalommal. A szorosabb partneri viszony kialakítását hivatott elősegíteni az 7 regionális szakmai nap, amelyeken egy-egy régió könyvtári szaktanácsadója és múzeumi koordinátora vesz részt.

Képzések szervezése könyvtárosok számára

A már említett 30 órás *Felkészülés a könyvtári szaktanácsadói feladatokra* című képzés 40 fő részvételével sikeresen lezajlott. *A könyvtárosok szerepe a tanulást támogató könyvtári szolgáltatások megvalósításában* című 60 órás blended képzés (43 óra jelenléti és 17 óra távoktatás) a Moodle-rendszer használatával 2018. szeptember 3-án kezdődött, amely elsősorban azoknak a könyvtárosoknak szól, akiknek a munkájához különböző tanulást támogató tevékenységek is tartoznak; ezen a képzésen 340-en tudnak részt venni.

A módszertani képzés fő moduljai:

- Pedagógiai feladatok és korszerű oktatási módszerek a könyvtáros munkájában;
- A könyvtárak közoktatást támogató szerepe az esélyegyenlőtlenség csökkentésében;
- Olvasáskultúra, szövegértés, szövegalkotás fejlesztése;
- Információs műveltség, digitális írástudás;
- Korszerű interpretációs technikák használata a könyvtárban;

A tanfolyam portfóliókészítéssel zárul.

Oktatóként közreműködik: Béres Judit, Fodor Péter, Gombos Péter, Hámoriné Váczy Zsuzsa, Papp-Danka Adrienn, Senkei-Kiss Zoltán, Varga Katalin, Farkas Ferenc, Hadnagy-Portik Piroska, Jávorka Brigitta, Koglerné Hernádi Ágnes, Kovácsné Koreny Ágnes, Márfoldi István, Németh Katalin, Péterfi Rita, Sikaláné Sánta Ildikó, Simon Krisztina.

A könyvtári szaktanácsadók részére szervezzük majd a *Projektkommunikáció, eredménykommunikáció* képzést és könyvtári kommunikációval foglalkozó kollégáknak a 60 órás *Hatékony kommunikáció a közgyűjteményekben* című kurzust. Ezek a képzések elnyerték az akkreditációt, a tanfolyamok szervezésére 2019-ben kerül majd sor.

Szakmai rendezvények, díszszemináció

A könyvtári szaktanácsadók és a múzeumi koordinátorok országos hálózatának tagjai és a „*Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek*” projekt megvalósításán dolgozó stáb munkatársai közös szakmai napon vettek részt 2017. december 12-én, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárában. Az eseményen köszöntőt mondott Fodor Péter, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatója, Bereczki Ibolya, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum ágazati feladatokért felelős főigazgató-helyettese és Vigh Annamária, az Emberi Erőforrások Minisztériuma, Kultúráért Felelős Államtitkárság Közgyűjteményi Főosztályának vezetője. A könyvtári és a múzeumi terület szakemberei az előadások mellett részt vehettek egy csapatépítő, együttműködést támogató tréningen is.

Mérföldkőhöz érkezünk címmel 2018. január 17-én került sor az addigi eredményeket ismertető szakmai konferenciára, melyen Fodor Péter, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

főigazgatója és Závogyán Magdolna, az Emberi Erőforrások Minisztériuma kultúráért felelős helyettes államtitkára mondott köszöntőt. Az eseményen részt vett Vígh Annamária, az EMMI Közgyűteményi Főosztályának vezetője, Nagyné Varga Melinda, a Főpolgármesteri Hivatal kulturális, turisztikai, sport-, köznevelési és szociálpolitikai főosztályának vezetője, a program megvalósításában közreműködő partnerek képviselőjében Fehér Miklós, az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézetének igazgatója, Ramháb Mária, az Informatikai és Könyvtári Szövetség elnöke és több megyei könyvtár igazgatója.

Fontos célunk a szakma egészével megismertetni a projekt fejlesztéseit és az eddigi kutatási eredményeket, ezt elsősorban a megyei szakmai napok rendezvénysorozata keretében valósítjuk meg. A kezdeti időszakban – különböző rendezvények keretében, meghívott vendégként – tartottunk 16 helyszínen projektismertető előadást. Jelentős érdeklődés mellett indult 2018. március 21-én a Csorba Győző Könyvtárral és a megyei szaktanácsadó kollégák bevonásával a Dél-dunántúli Regionális Könyvtár és Tudásközpontban a Baranya megyei könyvtárosoknak és pedagógusoknak szóló szakmai napunk, s ezzel kezdődött országjáró sorozatunk is. A pécsi rendezvényen köszöntőt mondott Hoppál Péter, az Emberi Erőforrások Minisztériuma kultúráért felelős államtitkára, Mészler Tamás, *Az én könyvtáram* projekt megyei partnerintézménye, a Csorba Győző Könyvtár igazgatója és Fodor Péter, a projektet megvalósító Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatója. 2018. november 20-án Kecskeméten volt a sorozat zárása. Országosan eddig mintegy 1100 könyvtáros kollégánk vett részt szakmai napjainkon, novemberre pedig minden negyedik könyvtáros legalább egy rendezvényünkre eljutott.

„*Az én könyvtáram*” programban megvalósult és tervezett kutatásokat, a köznevelést támogató könyvtári szolgáltatásokat érintő fejlesztéseket, módszertant bemutató országos programsorozat folyamatosan zajlik. A megyei könyvtárak – mint együttműködő partnerek – minden segítséget megadnak a szervezéshez, rendelkezésre bocsátják a helyszínt, biztosítják a technikai feltételeket is. A szaktanácsadói hálózat tagjai a rendezvények előkészítésében, lebonyolításában és a helyi média tájékoztatásában nyújtanak segítséget, illetve a rendezvényeken moderátori feladatokat látnak el. Egy-egy megyei rendezvényen 60-100 fő megyei könyvtáros, könyvtárostanár, pedagógus vesz részt. Fontos számunkra, hogy számos alkalommal a helyi döntéshozók, politikusok is szerepet vállalnak a szakmai napokon. A szakmai napok előadásai széles spektrumot öleltek fel. Péterfi Rita számos előadása az országos olvasásvizsgálat lehetséges hatásait elemezte a könyvtárak mindennapjaira vonatkozóan, míg a digitális generáció olvasási szokásairól, a 2017. évi reprezentatív olvasásfelmérés tapasztalatairól Gombos Péter számolt be. Eszenyiné Borbély Mária kutatási szakértő a könyvtárosok digitális kompetenciájáról készített felmérés eredményeiről tájékoztatta több megyében is a résztvevőket, a helyi adatokat az országos eredményekkel összevetve. Varga Katalin *Az információs műveltség és digitális írástudás alapfogalmai* címmel tartott előadást. A könyvtári környezetben alkalmazott új technológiák, okoseszközök használatát Németh Szilvia mutatta be, a gamifikációról, azaz a játékosításról pedig Jávorka Brigitta tartott több helyen előadást. Kiss Gábor a képregények könyvtári használatáról tartott előadásokat. Külföldi kezdeményezéseket is ismertetett Pataki Mariann, de kitért a használói igényeket rendhagyó eszközökkel vizsgáló kezdeményezésekre is. Tóth Máté a magyar lakosság olvasási és könyvtárhasználati szokásairól tájékoztatta az érdeklődőket. *Új generációs oktatási rendszerek a könyvtárakban* című előadásával egyik legkedveltebb előadónk Márffy István, hozzá hasonlóan népszerű téma Csépanyi

Zoltán *Dotcom* gyerekek a könyvtárban című előadása, mely a fiatalabb generációk körében végzett fókuszcsoportos vizsgálat eredményeit ismerteti. Béres Judit az olvasás személyiséget gazdagító szerepéről tartott előadásokat. Számos helyszínen helyi kezdeményezések bemutatására is sor került, így például a közkönyvtárak és az iskolai könyvtárak közötti partnerkapcsolatok jó példáinak ismertetésére, melynek témáját Simon Krisztina is elemezte, de a könyvtárak és az oktatási intézmények közötti együttműködés tartalma és területei volt a témája Hámoriné Váczy Zsuzsa előadásának is. A könyvtárhasználat-információkeresés könyvtári tanításának kereteit Csík Tibor ismertette. *Könyvtárak az éjszakában, avagy blendével a világ körül – a könyvtári marketing kistükere* címmel Mészáros Eszter tartott előadást. Juhász Valéria a szókincsbővítés könyvtári lehetőségeit vette számba. A www.slideshare.net/enkonyvtaram címen jelenleg 25 különböző előadás prezentációja érhető el.

A projekt megjelent a keszthelyi Vándorgyűlés programjában és kiállítójaként, illetve a székelyudvarhelyi *A jövő könyvtára* című konferencián is.

Az én könyvtáram kiállítói standja az MKE 50. Vándorgyűlésén, Keszthelyen, 2018. július 4-én

A következő esztendőben folytatjuk a szakmai napok szervezését – megynként 2-2 rendezvényt tervezünk –, melyeknek tematikája már némileg más lesz, elsődlegesen a mintaprogramokkal a középpontban, és a pedagógusokat is nagyobb számban szeretnénk megszólítani ezen alkalmakkor. A szakmai napok előkészítésében, szervezésében, lebonyolításában és a helyi média tájékoztatásában továbbra is segítséget nyújtanak szaktanácsadóink.

Az én könyvtáram programról további információ az alábbi felületeken található:

www.azenkonyvtaram.hu

www.facebook.com/azenkonyvtaram

www.instagram.com/azenkonyvtaram/

Drótos László

Webes tartalmak digitális megőrzése¹

A már eleve digitálisan születő tartalom gyűjtése és hosszú távú megőrzése komoly kihívás a memóriaintézményeknek. Ha ezt a feladatot nem tudják felvállalni, akkor vagy nagy fehér foltok maradnak az utókorra a 21. század első felének kulturális, tudományos, közéleti és személyes történéseiből, vagy csak a nonprofit és az üzleti világ szereplői fogják elvégezni ezt a munkát². Természetesen ez is nagyon hasznos, de ezeknél a szervezeteknél és cégeknél nem valószínű, hogy évtizedeken vagy akár évszázadokon keresztül megmaradnak, és hogy egyenlő hozzáférést tudnak/akarnak adni mindenkinek a megőrzött tartalomhoz.

Amíg csak egyedi dokumentumokról van szó (pl. könyvek, folyóirat- és egyéb lap-számok, képek, videók), addig a közgyűjteményeknek azok a gyarapítási, feldolgozási és szolgáltatási munkafolyamatai, amelyeket a hagyományos és a digitalizált dokumentumokra kidolgoztak, nagyjából megfeleltethetők a *born digital* típusúakra is, nehézséget „csak” ezek nagy száma, megtalálhatósága, igen vegyes minősége, sokféle formátuma és gyakran tisztázatlan státusza³ jelent. De az interneten még ezek a lehatároltak és (legalább ideiglenesen) lezártnak tekinthető dokumentumok sem elkülönülten jelennek meg, hanem be vannak ágyazva egy webes környezetbe: kapcsolódhatnak hozzájuk egyéb tartalmak (pl. kiegészítő multimédia anyagok, linkekkel hivatkozott további dokumentumok, olvasói/nézői vélemények és értékelések), melyeket szintén érdemes volna megőrizni, mert az eredeti kontextus nélkül a digitális közegben született és publikált dokumentumok értelme és értéke is megváltozik.

A fent említett, a könyvtárak számára ismerős dokumentumtípusok mellett ott vannak még az olyan internetes műfajok, mint a honlap, a hírportál, a wiki, a blog, a közösségi média, a fórum, a chat, az elektronikus levél és hírlevél, a videokonferencia, a vlog, a podcast, a sugárzott hang és videó, a 3D kép, az adatbázis, a digitális tananyag, az interaktív térkép, az online játék, a virtuális világ szimuláció, a webes műalkotás, az internetes mém, a linkgyűjtemény, és így tovább – amelyekről még azt sem tudjuk, hogy kinek a feladata lenne ezek legjavának megőrzése és milyen módon. De nemcsak a jövő felé van/

lenne ilyen kötelességünk, mert a jelenben is igen komoly probléma az, hogy a sajtóban, a tudományos publikációkban és a tananyagokban egyre gyakrabban hivatkozott online források vagy eltűnnek, vagy elvándorolnak, vagy megváltozik a tartalmuk, így pár év, sőt akár már pár hónap múlva a linkek többsége elavul.

Szerencsére számos közgyűjtemény van szerte a világon, amely a saját állománya digitalizálása mellett foglalkozik a digitálisan keletkező és terjedő tartalom valamely részével is. Csak nemzeti szintű webarchívum projektből mintegy 40 indult 1996 óta, és külföldön az sem ritka már, hogy egyetemi, tudományos vagy közkönyvtárak építenek kisebb-nagyobb gyűjteményeket lementett webhelyekből és egyéb online tartalmakból, akár önállóan, akár másokkal együttműködve. Egyes levéltárak, audiovizuális archívumok és kortárs művészeti múzeumok is beszálltak ebbe a tevékenységbe, és mentik az érdeklődési körükbe tartozó szegmensét az internetnek. Magyarországon eddig csak az egyedi dokumentumok archiválása volt „üzemszerű”, bár az sem tömeges méretekben. Az 1994-ben indult, majd 1999-től az OSZK-ba került MEK⁴ a digitális könyvek megőrzését és szolgáltatását vállalta fel, a 2004-től létező EPA⁵ az elektronikus periodikumokkal foglalkozik, a 2007-ben alapított DKA⁶ pedig a képi dokumentumokra koncentrált. Bár mindhárom gyűjteményben vannak digitalizált anyagok is, gyarapodásuk másik fontos forrása az internet. 2006-ban elkészült az OSZK-ban a MIA⁷, vagyis egy leendő Magyar Internet Archívum terve is, amely a webhelyekre és más online műfajokra terjedne ki, de ennek a megvalósítása csak 2017-ben kezdődhetett el, az Országos Könyvtári Rendszer⁸ kiépítését szolgáló projekt részeként. Az elsődleges feladat a könyvtári szempontból legfontosabb médium, a web megőrzése lenne. Egy fenntartható és közgyűjteményi együttműködés keretében működtethető nemzeti webarchívum technikai, szakmai és jogi feltételek igényeink megteremtési az ez év végéig tartó előkészítő fázisban.

A webnek nevezett digitális univerzum – a fizikailag létező világegyetemhez hasonlóan – egyetlen pontból, a CERN szerverén 1990 decemberében létrehozott HTML fájlból⁹ terjedt ki egy határtalan, folyamatosan születő és pusztuló világhálóvá, amelyben bár vannak lokális struktúrák: fájlok, weblapok, webhelyek, webhely-csoportok, de a linkek révén minden mindennel kapcsolatban van, így az egész web egyetlen óriási hipermedia dokumentum. Természetesen ahhoz, hogy könyvtári szempontból valamit kezdeni lehessen vele, muszáj valahogy szegmentálni, s valamilyen gyűjtőkört és várható felhasználást megfogalmazni.

A jelenlegi fő célkitűzésünk ez: A magyar webtérben nyilvánosan elérhető – kiemelten a kulturális, a tudományos, az oktatási és a közéleti jellegű – digitális tartalmak rendszeres mentése és hosszú távú megőrzése kutatási, oktatási, hivatkozhatósági, bizonyíthatósági, helyreállíthatósági és egyéb célokra.

A „magyar webtér” alatt pedig a következőt értjük: A magyarországi domén (.hu) alá bejegyzett címeken lévő webhelyek, valamint a külföldi domének magyar természetes vagy jogi személyek által létrehozott webhelyek összessége a jelenben; továbbá minden olyan egyéb weboldal az élő weben, amely magyar vonatkozású, illetve magyar célközönségnek szól.

Ennél bővebb a „magyar webtartalom” fogalma, ami a magyar webtérben létező vagy valaha létezett digitális tartalmak összessége, beleértve tehát azokat is, amelyek az élő weben már nem elérhetők. Mivel az első hazai webszerver 25 éve, 1993-ban indult el a BME-n¹⁰ és ez alatt a negyedszázad alatt weboldalak milliói tűntek el a magyar webtérből, ezért fontos lenne a még valahol (pl. az Internet Archive-ban, a szomszédos országok

webarchívumaiban, a lekapcsolt szerverek winchesterein, a fiókokban elfekvő optikai lemezek) fellelhető régi magyar webtartalom begyűjtése is.

A webarchívumot előkészítő projekthez két új munkatársat vettünk fel az E-könyvtári Szolgáltatások Osztályra, akik két részmunkaidős informatikussal és jelen cikk szerzőjével mint témafelelőssel alkotnak egy munkacsoportot. Egyelőre két ideiglenes szerveren folynak a tesztek. Egy nagyobb teljesítményű (128 GB memória, 20+4 TB tárhely) gépet a KIFÜ¹¹ biztosít, amelyen az egyszerre sok száz vagy sok ezer webhelyre kiterjedő, több napos aratások futnak, és van az OSZK-ban egy kisebb szerver a szoftvertesztek, az egyedi próbamentések céljára és a nyilvános demó gyűjtemény szolgáltatásához. A tervek szerint 2019-ben egy ennél lényegesen komolyabb infrastruktúra áll majd rendelkezésre az üzemszerű működéshez, ennek beszerzése folyamatban van.

Weboldalak és webhelyek letöltésére többféle szoftver és szolgáltatás létezik, köztük sok ingyenes. A Windows alatt is használhatók (pl. ScrapBook X¹², Web ScrapBook¹³, WARCcreate¹⁴, WAIL¹⁵, Webrecorder¹⁶) inkább a magáncélú és kis volumenű archiválásra szolgálnak, de például a nagyon felhasználóbarát és még magyar felülettel is rendelkező HTTrack¹⁷ programot mind a mai napig használják az 1996-ban indult ausztrál nemzeti webarchívumot, a PANDORA-t¹⁸ építő könyvtárakban is. Ezeknek a szoftvereknek egy része képes az Internet Archive-nál kidolgozott és 2009-ben ISO 28500 néven szabványosított WARC¹⁹ formátumba menteni, ami tulajdonképpen egy fájlkonténer: minden, amit a webservert küld, beleértve a weboldal összes elemét és a technikai metaadatokat is, egyetlen .warc kiterjesztésű állományba kerül, amit azután még tömörítenek is általában.

Az Internet Archive emellett még két fontos szoftvert is kifejlesztett, melyeket szintén sok webarchívumnál használnak: a Heritrix²⁰ nevű aratógépet és a Wayback²¹ megjelenítőt, amivel a Heritrix robotjával begyűjtött és WARC-ba mentett webtartalom úgy böngészhető, mintha az élő weben navigálnánk. Mivel ezek parancsokkal és konfigurációs fájlokkal vezérelhető programok, ezért az évek során barátságosabb kezelőfelületek is készültek hozzájuk, s ezek plusz funkciókat is tartalmaznak (pl. metaadatok bevitelének lehetősége, az ismétlődő aratások ütemezése, a szolgáltatási engedélyek nyilvántartása, a mentett anyag minőségellenőrzése, részgyűjtemények kialakítása). Ilyen keretrendszer a már említett, amerikai fejlesztésű WAIL, valamint az új-zélandi Web Curator Tool²² és a dán NetarchiveSuite²³. Szintén dán könyvtári fejlesztés a WARC-ban tárolt weboldalak megjelenítése mellett teljes szövegű keresőt és statisztikai, illetve vizualizációs funkciókat is tartalmazó SolrWayback²⁴, aminek a tesztelésébe mi is bekapcsolódtunk. Továbbá egy saját kereső prototípusát is elkészítettük SolrMIA²⁵ néven, mellyel a teljes szövegű találati listák tovább szűkíthetők a metaadatok közt tárolt főtéma, téma, altéma, műfaj és típus szerint; a listában szereplő fájlok alatt pedig megjelenik az eredeti webhelyek neve. (Ezeket az egységesített „fóciókat” szintén az általunk XML-ben rögzített metaadatok közül veszi át a program.) Az eddig említettek mellett még egy olyan archiváló szoftver van, amit elkezdtünk tesztelni és valószínűleg szintén használni fogunk majd az üzemszerűen működő rendszernél is: a Brozzer²⁶. A böngésző (*browser*) és a keresőrobot (*crawler*) szavakból összerakott név arra utal, hogy a Heritrix, vagy például a Google által is használt, a weboldalakba ágyazott linkeket követő szoftverrobot ki lett egészítve egy böngészőmodullal (mégpedig a Chrome motorjával), így jobb minőségben lehet vele menteni a modern, dinamikus generált weboldalakat, mint az eredetileg még az 1.0-ás webhez készült Heritrix-szel.

A webhelyek archiválása számítástechnikailag egy meglehetősen bonyolult feladat. Részben a weben használt sokféle formátum, műszaki és design megoldás, program- és parancsnyelv, szerverbeállítás stb. miatt, részben pedig azért, mert a weboldalatokat emberek számára fejlesztik, ezért gyakran olyan interaktív funkciókat és vizuális megoldásokat tartalmaznak, amelyek egy ember számára kézenfekvőek, vagy legalábbis könnyen megtanulhatók, ám egy értelem és érzékszervek nélküli szoftverrobot nem veszi ezeket észre vagy nem tudja őket végrehajtani (pl. továbbgörgetni egy oldalt, vagy leokézni egy figyelmeztető ablakot). A problémák másik része pedig abból származik, hogy a lementett tartalom nem úgy jelenik meg az archívumban, mint az élő honlapon, mert például a külsőket meghatározó stílusfájlok egy olyan mappában vannak, ahonnan ki vannak tiltva a robotok, vagy mert a helyes megjelenítéshez és a webhelyen belüli navigációhoz olyan programok futnak az eredeti webserveren, amelyek nem menthetők le, illetve nem működőképesek az archívumot üzemeltető gépen. Azért, hogy legalább képként megőrizzük pontosan azt a látványt, ahogyan egy honlap az adott időszakban elterjedt böngészőkben megjelent, az aratásokkal egy időben a webhelyek kezdőoldaláról PNG képfájlokat is készítünk. A web hosszú távú megőrzését nagyban segítené, ha a fogyatékkal élők számára bevezetett akadálymentes felületekhez hasonlóan robotbarát²⁷ és archívumbarát²⁸ megoldásokat is beépítenénk a webfejlesztők és webmesterek a szolgáltatásaikba.

2017 nyaráról 2018 októberéig többféle aratást is végeztünk a Heritrix programmal.²⁹ Csináltunk úgynevezett szelektív archiválásokat: könyvtárak, levéltárak, múzeumok, egyetemek, kutatóintézetek és önkormányzatok honlapjait, valamint irodalmi témájú webhelyeket és az EPA-ban „távoli”-ként nyilvántartott időszaki kiadványokat mentettük le 1-3 alkalommal. Néhány hétig folyamatosan mentettük azokat a weboldalatokat, amelyek a 2018-as téli olimpiával, illetve az országgyűlési választásokkal foglalkoztak. A téma-, műfaj-, illetve eseményalapú gyűjtemések mellett végül egy országos méretűnek tekinthető aratást is lefuttattunk nagyjából egy hét alatt, amely 291 ezer, a .hu alá bejegyzett doménre terjedt ki. A másfél év alatt összegyűjtött, tömörítve mintegy 10 terabájtnyi anyag elsősorban tesztelési célokot szolgál, hogy felmérjük a magyar webtér nyilvános részének megőrzéséhez és az archívumra építhető szolgáltatásokhoz szükséges infrastruktúra igényt.

De, hogy minél előbb legyen egy nyilvánosan használható szolgáltatása is a projektnek, egyedül engedélyeket kértünk a lementett webhelyek egy részének tulajdonosaitól és 2018 januárjában megjelentettünk egy kis demó gyűjteményt³⁰, amely mintegy 120 honlapból, blogból és időszaki kiadványból áll, s a korábban említett két teljes szövegű keresőt is beépítettük. (1. ábra) Minden webhely esetében megnézhető az általunk lementett néhány *memento*³¹, az első mentéskor készült oldalkép, a kifelé mutató linkekből rajzolt gráf, az Internet Archive által mentett anyag, az eredeti honlap, valamint a részletes metaadatok. (2. ábra) Az adatszerkezet kialakításánál az amerikai könyvtári szervezet, az OCLC egyik munkacsoportjának³² ajánlását vettük alapul, és ezt az elsősorban bibliográfiai adatmezőkből álló struktúrát bővítettük ki olyan – főként adminisztratív és technikai jellegű – mezőkkel és almezőkkel, amelyekre szükségünk volt ahhoz, hogy az egyes munkafolyamatok során keletkező valamennyi információt rögzíteni tudjunk. Így összesen több mint százféle adatot tudunk eltárolni egy webhellyel kapcsolatban, és emellett készítettünk egy valamivel egyszerűbb adatszerkezetet a webarchívumot alkotó egyes részgyűjtemények leírásához is.

A projekt kezdete óta folyamatosan igyekszünk minden lényeges információt megosztani szakmai és szélesebb körökben is, mert a magyar internet megőrzése olyan méretű

feladat, amit nem tud megoldani egyetlen intézmény és benne néhány ezzel foglalkozó munkatárs. Fontos lenne, hogy minél többen ismerjék meg ennek a szakterületnek az alapjait és kapcsolódjanak be a munkába, akár úgy, hogy megőrzésre érdemes, de kevésbé ismert magyar webhelyeket ajánlanak az erre szolgáló űrlapon³³, vagy archívumbaráttá alakítják át a honlapjukat, vagy segítenek a mentések minőségellenőrzésében és metaadatolásában, de akár úgy is, hogy helyi webarchívumokat hoznak létre. Az ismeretterjesztést szolgálja a projekt ideiglenes honlapja³⁴, a jelenleg már 30 fős MIA-L levelezőcsoport³⁵, a közel 600 szócikket tartalmazó MIA wiki³⁶, a több mint 450 tételes és többféle formátumban is elérhető szakbibliográfia³⁷, az elmúlt két évben publikált jó néhány cikk és megtartott előadás (ezek szintén megtalálhatóak a honlapon), a Könyvtári Intézet szervezésében tervezett továbbképzési tanfolyam és e-learning tananyag, valamint a 2018. november 15-én már második alkalommal megrendezésre kerülő *404 Not Found – Ki őrzi meg az internetet?* című félnapos workshop.

1. ábra: A nyilvános demó webarchívum részlete

Ami a további lépéseket illeti: újabb tematikus gyűjtéseket csinálunk majd és mellettük újraarattjuk az eddieket is, figyelembe véve a korábbi ellenőrzések során talált problémákat, valamint legalább részgyűjteményszinten leírjuk az összes eddigi mentést. A metaadatok egy részét már lehetőleg automatikus megoldásokkal állítjuk elő. Bővítjük a .hu domén alatt levő webhelyek listáját az eddig lementett weboldalakban levő linkekből kinyerhető további aldomén címekkel, és félévente lefuttatunk ezekre is egy-egy nagy aratást. Statisztikai funkciókat építünk be, és kialakítunk egy raktári rendszert a WARC fájlok, az oldalképek és az egyéb segédállományok számára. Elkészítjük az üzemserű működéshez és az Országos Könyvtári Rendszerhez való illesztéshez szükséges infor-

matikai és munkafolyamat terveket. Belső útmutatókat, szabályzatokat írunk, segítjük a tartalomgazdákkal kötendő szerződés, valamint a webarchiválást szabályozó törvénytervezet szövegének megfogalmazását. Részt veszünk az internet megőrzésével foglalkozó intézményekből álló szervezet, az International Internet Preservation Consortium³⁸ munkájában, főként az oktatási munkacsoport keretében.³⁹ És tovább szorgalmazzuk a hazai együttműködést is a közgyűjtemények között a digitálisan születő, a papíralapú világnál sokkal veszélyeztetettebb és tünékenyebb kultúránk megőrzése érdekében.

2. ábra: Egy archivált honlap „katalóguscédulájának” részlete

Ajánlott irodalom:

- Dancs Szabolcs: Webarchiválási politikák. *Könyv, könyvtár, könyvtáros*, 2011. (20. évf.), 10. sz. pp. 14–20.
- Drótos László: Az internet archiválása mint könyvtári feladat. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 2017. (64. évf.), 7–8. sz. pp. 361–371.
- Drótos László – Kokas Károly: Webarchiválás és a történeti kutatások. *Digitális Bölcsészlet*, 2018. (1. évf.), 1. sz. pp. 35–53.
- Drótos László – Németh Márton: Az OSZK-ban folyó kísérleti webarchiválási projekt első évének tapasztalatai. *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 2018. (65. évf.), 7–8. sz. pp. 389–400.
- Németh Márton: A webarchiválásról történeti megközelítésben. *Könyv, könyvtár, könyvtáros*, 2018. (27. évf.), 2. sz. pp. 48–52.
- Németh Márton: Nemzetközi körkép a webarchiválás gyakorlatáról. *Könyvtári Figyelő*, 2017. (63. évf.), 4. sz. pp. 575–582.

Jegyzetek

1. *A Born Digital – Digitális tartalom, digitális szolgáltatás* című K2 műhelynapon, 2018. október 10-én, az OSZK-ban elhangzott előadás szerkesztett változata.
2. Lásd pl. az amerikai nonprofit szervezet, az Internet Archive (<http://archive.org>) állományát, amely 339 milliárd weboldalt, 19 millió könyvet, 4,5 millió videót, 4,7 millió hangfelvételt, 3,2 millió képet és 290 ezer szoftvert tartalmaz. (A könyv-, videó-, hang- és képgyűjteményekben vegyesen vannak digitalizált és digitálisan született művek.)
3. Például: mi tekinthető kiadványnak? Mi esik a kötelezpéldány szabályozás alá? Mennyiben más, mint a nyomtatott kiadása? Ki az illetékes jogtulajdonos? Milyen feltételekkel szolgáltatható?
4. Magyar Elektronikus Könyvtár: <http://mek.oszk.hu>
5. Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis <http://epa.oszk.hu>
6. Digitális Képtár: <http://dka.oszk.hu>
7. Drótos László: Mi a MIA? – Javaslat egy Magyar Internet Archívum létrehozására <http://mek.oszk.hu/html/irattar/eloadas/2006/mia.htm>
8. OKR-projekt: <http://www.oszk.hu/okr-projekt>
9. CERN – Home of the first website: <http://info.cern.ch>
10. BME Irányítástechnika és Informatika Tanszék: http://www.fsz.bme.hu/www/other_h.html
11. Kormányzati Informatikai Fejlesztési Ügynökség: <http://kifu.gov.hu>
12. <http://mekosztaly.oszk.hu/mediawiki/index.php/ScrapBook>
13. http://mekosztaly.oszk.hu/mediawiki/index.php/Web_ScrapBook
14. <http://mekosztaly.oszk.hu/mediawiki/index.php/WARCreate>
15. <http://mekosztaly.oszk.hu/mediawiki/index.php/WAIL>
16. <http://mekosztaly.oszk.hu/mediawiki/index.php/Webrecorder>
17. <http://mekosztaly.oszk.hu/mediawiki/index.php/HTTTrack>
18. [http://mekosztaly.oszk.hu/mediawiki/index.php/PANDORA_\(ausztr%C3%A1l\)](http://mekosztaly.oszk.hu/mediawiki/index.php/PANDORA_(ausztr%C3%A1l))
19. <http://mekosztaly.oszk.hu/mediawiki/index.php/WARC>
20. <http://mekosztaly.oszk.hu/mediawiki/index.php/Heritrix>
21. <http://mekosztaly.oszk.hu/mediawiki/index.php/Wayback>
22. <http://mekosztaly.oszk.hu/mediawiki/index.php/WCT>
23. <http://mekosztaly.oszk.hu/mediawiki/index.php/NetarchiveSuite>
24. <http://mekosztaly.oszk.hu/mediawiki/index.php/SolrWayback>
25. <http://webadmin.oszk.hu/solrmia/>
26. <http://mekosztaly.oszk.hu/mediawiki/index.php/Brozzler>
27. http://mekosztaly.oszk.hu/mediawiki/index.php/Crawler-friendly_website
28. http://mekosztaly.oszk.hu/mediawiki/index.php/Archive-friendly_website
29. Általában csak a kezdőoldaltól számított két-három szint mélységig ment le a robot és videofájlokat többnyire nem töltöttünk le.
30. <http://mekosztaly.oszk.hu/mia/demo/>
31. <http://mekosztaly.oszk.hu/mediawiki/index.php/Memento>
32. http://mekosztaly.oszk.hu/mediawiki/index.php/OCLC_WAM
33. <https://goo.gl/forms/Y1qIxcM7APIq443>
34. <http://mekosztaly.oszk.hu/mia/>
35. <http://mekosztaly.oszk.hu/cgi-bin/mailman/listinfo/mia-l>
36. <http://mekosztaly.oszk.hu/miawiki>
37. <http://mekosztaly.oszk.hu/mia/doc/webarchivalas-irodalom.html>
38. <http://mekosztaly.oszk.hu/mediawiki/index.php/IIPC>
39. A 2003-ban alapított IIPC-nek kb. 45 országból vannak tagjai és 2018-ban csatlakozott hozzá magyar részről az OSZK is.

A digitálisan született tartalmak megőrzése¹

Mi is az a *born digital*?

Egyre többször halljuk ezt a kifejezést, de vajon tisztában vagyunk-e a jelentésével, jelentőségével? Egyáltalán egyértelmű-e, letisztult-e ez az angolszász kifejezés, vagy még formálódik az idővel, különböző kifejezéseket, dolgokat jelent környezettől, értelmezéstől függően? Tanulmányom első részében ezt a kérdést próbálom körbejárni a fogalom lehetséges értelmezéseit konkrét, gyakorlati példákkal illusztrálva. A második részben pedig a *born digital* dokumentumok kezelésével, megőrzésével kapcsolatos projektekből, könyvtári gyakorlatokból mutatok be néhányat.

Kiindulásként elővettem a Wikipédia meghatározását². Érdekes, hogy csak angol és spanyol nyelvű szócikket találtam. Az első megközelítés alapján a *born digital*, azaz a digitálisan született dokumentumok a digitális dokumentumoknak az a fajtája, amelyek digitális formából származnak, ellentétben azokkal, amelyek többnyire papír változatokból, digitalizálás útján jönnek létre. Mindazonáltal a *born digital* fogalmának többféle értelmezése van, viták vannak annak lehatárolásával. A szigorúbb értelmezés csak azokat a dokumentumokat sorolja ide, amelyek csak és kizárólag digitális formában léteznek. Egy tágabb értelmezés elfogadja azokat a digitális formákat is, amelyeket nyomtatás számára hoztak létre. Itt nemcsak a szinte minden háztartásban meglévő nyomtatók használatára gondolhatunk, amelyekkel a végfelhasználók szinte minden digitális információt papírra nyomtathatnak. Tisztában kell lenni azzal is, hogy a papíralapú kiadványok előkészítésében, a nyomdaiparban is már több évtizede jelen vannak a számítógépek. A szövegek többnyire számítógépes szövegszerkesztőkben készülnek, a kiadványszerkesztés, a nyomdai előkészítés hosszú évek óta digitális kiadványszerkesztő programokat (pl. QuarkXpress, InDesign, Ventura) használ.

A látszólagos ellentmondás talán feloldható azzal, ha a dokumentumokat nem a készítés módja (digitális vagy hagyományos), hanem a terjesztés, az információhordozó felől nézzük. Innen nézve az látszik, hogy egyrészt a hagyományos dokumentumtípusok is migrálnak digitális formába. Ide sorolhatjuk például az önálló kiadású

- e-könyveket,
- e-folyóiratokat, e-sajtót,
- digitális fényképeket,
- digitális hangzó anyagokat stb.

Másrészt megjelentek azok a dokumentumtípusok, amelyek már a digitális világban születtek, s nincs igazán megfelelőjük a hagyományos médiában, pl.

- honlapok,
- wikik,
- fórumok,
- közösségi média,
- prezentációk, stb.

A digitális dokumentumok kezelése szempontjából érdemes megjegyezni, hogy a hagyományos, papíralapú kiadványoknak melyek a fő jellemzőik. Mivel ezeket fizikai hordozón terjesztik, ezért elsődlegesen rögzítik ennek méretét (pl. A4, B5). A méret határozza meg az adott oldal kinézetét, szerkezetét, ennek kialakítását biztosítják a tördelők. Az oldalhoz igazodik a lábjegyzet, az oldalszám, amely a tartalomjegyzékek, indexek, hivatkozások alapja. A rögzített oldalméret mellett adottak, rögzítettek a nyomtatott dokumentumban használt betűtípusok, a betűméret is. Azonban mindezek a rögzített tulajdonságok a digitális dokumentumok többségében a felhasználók által egy kattintással megváltoztathatóak, aminek sokféle következménye van. (Én hozzátenném, hogy nemcsak a külalak rögzített a papíralapú kiadványoknál, hanem a terjedelem és a tartalom is, és ezek is változó jellemzők lehetnek a digitális dokumentumoknál, mert pl. egy hírportál kiterjedése nem lehatárolható, a tartalma pedig percenként változik.)

Variációk az e-kiadványokra

A fogalomzavart azonban az is okozza, hogy a hagyományos médián és a digitális változatban megjelenő dokumentumok között sokszor nincs éles határvonal, átmozognak, átfednek egymásba, amit a digitális kiadványszerkesztés nagyban megkönnyít. A nyomtatott sajtónak sok esetben van online változata, amely tartalmilag eltérhet a nyomtatotttól. Nem minden, a nyomtatott változatban megjelenő cikk kerül fel online, viszont online számos olyan tartalom van, amely hiányzik a nyomtatott változattól. Egyre több könyv jelenik meg párhuzamosan nyomtatva és digitális formában. Lásd pl. a Libri adatbázisában, ahol két különböző, de összekapcsolt tételként találhatjuk meg egyazon könyv nyomtatott és digitális kiadásait:

- Barabási Albert-László: A képlet. Budapest: Libri Könyvkiadó, 2018.
- https://www.libri.hu/konyv/barabasi_albert-laszlo.a-keplet.html
- <https://www.libri.hu/konyv/a-keplet-a-siker-egyetem-es-torvenyei.html>

A digitális kiadványszerkesztésnek köszönhetően egyre nagyobb számban jelennek meg főként nonprofit tudományos, oktatási, kulturális nyomtatott kiadványok digitális változatai online. A sokszínű képből az alábbi csoportokat fedeztük fel a tapasztalataink alapján:

E-könyvek, e-folyóiratok kereskedelmi forgalomban, e-kiadók

A hagyományos papíralapú kiadás mellett évek óta megjelent az e-kiadás. Eleinte offline hordozókon, mágneslemezekon, majd CD-ROM-on, később már főként online. Az első fecskék már a 2000-es évek elején megjelentek³, de az igazi áttörés a 2010. tavaszi Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon történt⁴, ahol két nagy könyvkiadó és könyv-

terjesztő is megjelent e-könyveket forgalmazó honlapjával. Ezek önálló elektronikus kiadványokat terjesztő, letölthető e-könyveket árulnak a mai napig. A két nagy szolgáltató mellett azóta számos kisebb-nagyobb kiadó jelent meg az e-könyvek piacán. 2012-ben el is indult az OSZK szervezésében ezen kiadók szövetségbe⁵ tömörülése, de sajnos a kezdeményezés azóta elhalt.

A letölthető kereskedelmi e-könyvek mellett Magyarországon is megjelentek az előfizetői modellek. Az Akadémiai Kiadó 2016 januárjában indította el új online tartalomszolgáltatását MeRSZ (Magyar Elektronikus Referenciamű Szolgáltatás) néven. A szolgáltatás keretében hozzáférhető művekről fontos tudni, hogy „A MeRSZ-en publikált mű nem digitális másolat, hanem teljes értékű, önálló, MTMT-ben elismert publikáció, saját ISBN számmal.”⁶

Hasonló hozzáférési modellben indult el öt nagy hazai tudományos szakkönyvkiadó szolgáltatása az Arcanummal együttműködve „Szaktárs”⁷ néven. Ebben a szolgáltatásban már vegyesen találhatóak a nyomtatásban megjelent könyvek digitalizált és digitális változatai is.

E-kiadványok nem kereskedelmi forgalomban

Noha a könyvtárak a hagyományos gyarapítási modelljeikben főként a könyvterjesztésben megjelent kiadványok megvásárlásában vagy a kötelespéldány rendszerben gondolkodnak, figyelembe kell venni, hogy egyre nagyobb számban jelennek meg eredeti e-kiadványok ingyenes hozzáféréssel egyetemek, kutatóintézetek, civil szervezetek, egyházak, magánszemélyek honlapjain, nonprofit jelleggel. Ezek egy része a nyomtatásban, kis példányszámban megjelent kiadványok digitális változata, jellemzően PDF formátumban. Más részük nyomtatásban meg nem jelent, csak online terjesztésre szánt kiadvány pl.

- PPKE kiadványok
= <http://jak.ppke.hu/kiadvanyaink/jogtudomanyi-monografjak-sorozat-kotetei>
- Debreceni Egyetem Nyelvtudományi Tanszék
= <http://mnytud.arts.unideb.hu/nevarch.php>
- Családok a Csaláért Egyesület kiadványai
= <http://csaladok.schoenstatt.hu/Csaladok-a-Csaladert-kiadvanyok.html>
- MTA Közgazdaságtudományi Intézet kiadványai
= <http://www.mtaki.hu/publikacio/publikacio-kategoria/munkaeropiaci-tukor/>

Ide sorolhatóak speciális esetként az egyetemeken és az MTA-ban üzemeltetett repozitóriumok, amelyek tudományos publikációkat, doktori disszertációkat, kutatási zárójelentéseket tartalmaznak pl.

- <http://www.ek.szte.hu/contenta-repozitoriumok/>
- <http://real.mtak.hu/>
- <https://dea.lib.unideb.hu/dea/>

Szerzői magánkiadások, magán e-könyvtárak

A könyvkiadói, intézményi kiadások mellett azonban az interninterneten számos esetben találunk szerzői magánkiadásokat is. Az interninterneten való megjelenésnek jóval kisebb a tőkeigénye, mint egy nyomtatott könyv kiadásának, akár magánkiadásban is. Ezért

már általános gyakorlat, hogy az interneten mindenki író lehet pl. <http://kunlibrary.com/>. De megjelentek már azok a speciális vállalkozások is, amelyek felkarolják, segítik a szerzőket az elektronikus magánkiadásban, a self-publishing-ban, segítik az elkészült könyvek terjesztését is, lásd pl. Publio⁸ .

Nyomatott kiadványok online változatai e-könyvtárban

Érdeemes még megemlíteni, hogy egyre több szerző közvetlenül elektronikus könyvtárunkba küldi el nyomtatva megjelent művének kiadói digitális változatát, online terjesztés céljából. Ezek kiadói értelemben nem önálló e-kiadványok, a könyvtár online terjesztői szerepbe kerül ezekben az esetekben. Az is előfordul, hogy nem digitális kiadói változatokat kapunk, hanem a szerző előzetes elektronikus kéziratát, amely tartalmában eltér (pl. utólagos javításaival) a nyomtatásban megjelent változattól. Ilyen módon szépirodalmi és számos esetben értékes szakirodalmi kiadványok is érkeznek szolgáltatásunkba. Néhány példa a sok közül:

- Mihályi Antal: A szkarabeusz titka
= <http://mek.oszk.hu/18700/18708>
- Németh Árpád: Álmaid
= <http://mek.oszk.hu/18600/18649>
- Pirka Veronika et al.: Kora gyermekkori nevelés- és családtörténet
= <http://mek.oszk.hu/18700/18709>
- Egy polgár emlékkönyvébe – Tanulmányok a 66 éves Gerő András tiszteletére
= <http://mek.oszk.hu/18600/18695>

A digitális megőrzés útjai

A fentiekben vázlatos betekintést kaphattunk a digitálisan születő kiadványok egyre bővülő, sokszínű világáról. A digitálisan születő információk köre messze túllép a könyvtárak hagyományos gyűjtőkörétől, a megszokott dokumentumtípusoktól. Nemcsak a dokumentumok, kiadványok köre vándorol intenzíven digitális hordozókra, de a legkülönbözőbb információk, az adóbevallásoktól kezdve a csillagászati, földrajzi, meteorológiai adatokig. A digitális környezet változékonysága mind nagyobb veszélyt jelent a csak digitálisan rögzített információkra. Az alábbiakban néhány olyan választ igyekszem bemutatni, amely az elmúlt évtizedekben született erre a problémára.

Nemzeti Digitális Információs Infrastruktúra és Megőrzési Program (NDIIPP)⁹

A digitális megőrzés nemzeti programja 2000-ben indult az Egyesült Államokban, a kongresszus támogatásával. Az NDIIPP számos szervezetet mozgósított a digitális információk megőrzésének témájában, eljárásokat, módszereket dolgoztak ki, felhívták, felhívják a figyelmet a veszélyre. A több szervezetet összefogó szövetséget a Library of Congress szervezi. 2016-tól a szövetséghez csatlakozott a Digitális Könyvtárak Szövetsége (*Digital Library Federation*¹⁰) is.

Elektronikus levéltári projekt¹¹

A 2009-től Európai Unió támogatással indult projekt az elektronikus levéltári kezelést támogató informatikai infrastruktúra és a hosszú távú üzemeltetés feltételrendszerét dolgozta ki és biztosítja. Hiszen az államigazgatásban is egyre nagyobb számban elektronikusan keletkeznek iratok. Ezek kezelésére, szolgáltatására, megőrzésére jött létre ez a projekt.

OSZK Digitális könyvtár¹²

2007-től működik a nemzeti könyvtárban az OSZKDK rendszere, amely alapvetően a kötelezpéldányként érkező kereskedelmi e-könyveket fogadja, archiválja és szolgáltatja, főként a könyvtáron belül.

Jelenleg egy éppen húsz éve, 1998-ban kiadott kormányrendelet¹³ rendelkezik a sajtótermékek kötelezpéldányainak szolgáltatásáról. A rendeletet sok éve tervezik felújítani, különös tekintettel az online megjelent dokumentumok nagy tömegére. Az utolsó, 2013-ban nyilvános társadalmi vitára bocsátott tervezet-változat még megtalálható a Könyvtári Intézet honlapján, de ezt már többször újraírták. Az utolsó változatot az OSZK 2017 novemberében kapta meg, és most, 2018 őszén komoly ígéret van arra, hogy a jogszabálytervezet végül a döntéshozók elé kerül.

Az OSZK nem várt a kötelezpéldány törvény aktualizálására, és noha a húsz éves kormányrendelet csak egy fél mondatban rendelkezik az elektronikus változatban megjelent sajtótermékekről, 2007-ben elindította azt az adatbázisát, amely az e-könyveket fogadni képes. Az e-folyóiratokat befogadó modul később készült el, hivatalosan nem lett bevezetve, csak néhány hazai e-folyóirat érkezik azóta is az OSZKDK-ba. Az elavult kötelezpéldány jogszabály ellenére az elmúlt években egyre nagyobb számban jönnek kötelezpéldányként e-könyvek az OSZKDK-n keresztül a nemzeti könyvtárba.

Kötelezpéldányként beszoigáltatott e-könyvek:

2017-ben a beszoigáltatások száma: 4 141¹⁴

Feldolgozás alatt: 11 256 (2018.01.11.)

Összes beszoigáltatás 2017. dec. 31-én: 31 079

Kész feldolgozási szintű dokumentum: 10 383 (2018.02.02.)

Érdekes összevetni a beszoigáltatási statisztikát az online kiadványokra kiosztott nemzetközi azonosítók számával (*lásd a 23. oldalon lévő ábrát*).

Nyilvános digitális gyűjtemények az OSZK-ban

A nemzeti könyvtárban egy másik úton is elkezdtek a *born digital* dokumentumok gyűjtését évek óta. Az alábbi gyűjteményeket bizonyára sokan ismerik és használják, azonban kevesebben gondolnak bele a gyarapítási módszerbe és a gyűjtött digitális dokumentumok sokféleségébe.

- 1994–1999 – Magyar Elektronikus Könyvtár¹⁶A több mint húsz éves e-könyvtár digitális és digitalizált könyveket, valamint hangoskönyveket is gyűjt. A dokumentumok sokféle változatát gyűjti a digitalizáltaktól kezdve a nyomtatott könyvek digitális változatán át az eredeti, csak digitális könyvekig.

Online kiadványokra kiutalt nemzetközi azonosító számok statisztikája					
	2014	2015	2016	2017	
Kiutalt előzetes ISBN azonosítók száma online monografikus kiadványokra	7084 db	12843 db	4614 db	4949 db	
Kiutalt ISSN azonosítók száma online periodikumokra (hírlap, folyóirat, évkönyv, stb.)	79 db	45 db	55 db	53 db	
85					
Kiutalt ISSN azonosítók száma online sorozatokra	6 db	15 db	9 db	12 db	
Kiutalt ISSN azonosítók száma összesen online időszaki kiadványokra (<i>periodikum</i> + <i>sorozat</i>)	85 db	60 db	64 db	65 db	

Forrás: Teljesítményértékelő beszámoló 2017¹⁵

- 2004- Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis¹⁷ Az EPA a MEK mintájára a digitális és digitalizált időszaki kiadványokat gyűjti és szolgáltatja, ugyancsak a digitalizáltaktól kezdve a hibrid kiadványokon át az eredeti e-folyóiratokig.
- 2007- Digitális Képtár¹⁸ A DKA a digitális és digitalizált képi dokumentumok egyre nagyobb tömegéből igyekszik gyűjteni válogatott képi dokumentumokat, amelyeket részletes metaadatokkal látunk el.

Mindegyik gyűjtemény egyik fő jellemzője, hogy nyilvános, bárki számára hozzáférhető regisztráció nélkül. A jogvédett dokumentumokat sok esetben a kiadók és/vagy a szerzők szolgáltatják felhasználási engedéllyel. A dokumentumok nem a köteleselem példány beszolgáltatása nyomán kerülnek a gyűjteményekbe, hanem önkéntes felajánlással, engedélykérésrel. (Megemlíteném, hogy e mellett aktívan is gyűjtünk online publikációkat az internetről és engedélyt kérünk azokra is.) Nézzünk néhány speciális esetet a gyűjteményekből, ami mutatja a *born digital* dokumentumok sokféleségét:

- A DKA adatbázisban kezdtünk el gyűjteni olyan eredeti digitális dokumentumokat, amelyeknek nincs igazán nyomtatott megfelelőjük. Ilyenek például az egyre népszerűbb infografikák vagy a tudományos, oktatási prezentációk.

Miért jó, ha van infografikánk? / író Ujváry M.

URL: <http://dka.oszk.hu/113200/113260>

A könyvtár / létrehozó Mader Béla

URL: <http://dka.oszk.hu/030300/030303>

- Egy másik jellemző példa a MEK-ből: .

A 25 év: Jelentés az ifjúságügyről című digitális kiadványt PDF formában az ifjusagugy.hu című honlapon találtuk meg és vettük fel az elektronikus könyvtárba, amely a nyomtatott könyv digitális, kiadványszerkesztett változata. A katalógus azonban továbbra is csak a köteleselemként beérkezett nyomtatott kiadásról tud.¹⁹

Digitális dokumentumok nyilvántartása

Érdeemes és tanulságos röviden áttekinteni a digitálisan született dokumentumok könyvtári nyilvántartásának változatait is. Főként az OSZK nyilvántartási rendszeréből hozok példákat:

- A kötelezpéldányként érkező e-könyvekről önálló leírások készülnek az Amicusban mint önálló kiadások pl.
Akik a sötétben is látnak [elektronikus dok.] / Reményik László
<http://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/925543>
Persze, ha a szerzőktől a nyilvános szolgáltatásra felhasználási engedélyt kapunk, a DK-ban nem nyilvános dokumentum bekerül a MEK-be is, amiről viszont a katalógus nem tud.²⁰
- Az önálló e-folyóiratok egy ideig szintén bekerültek a katalógusba önálló rekordként, egy ideje azonban sajnos már nem pl.
(T)error & elhárítás [elektronikus dok.]
<http://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/3624090>
Civisporta : helytörténelmi online folyóirat
<http://epa.oszk.hu/03300/03326>
- Nyomtatott könyvek digitális nyomdai változatai semmilyen módon nem jelennek meg a katalógusban, ha nem látszanak önálló kiadásnak, „csak” felkerülnek az adott kiadó honlapjára pl.
Versenyjog / szerk. Boytha Györgyné, Tóth Tihamér
<http://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/3237785>
<http://mek.oszk.hu/18600/18616/cedula.html>
- A digitális szerzői magánkiadások, amennyiben nem töltik fel szerzőik azokat az OSZKDK-ba, szintén láthatatlanok a katalógusban, noha az elektronikus könyvtárban megjelennek.
Ausztrália, ahogy én látom / Cser Ferenc Queanbeyan: Szerző, 2018.
<http://mek.oszk.hu/18600/18660/cedula.html>
- Az önálló ISSN-nel rendelkező e-periodikumok, amelyeknek nyomtatott változata is van, rendszerint a print változat leírásában jelennek meg egy link erejéig, a saját adataik sehol nem rögzítődnek pl.
Tudományos és Műszaki Tájékoztató
<http://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/1003105>
Ellenben az online leírása: <http://qulto.bibl.u-szeged.hu/record/-/record/bibEJO00000761>
Könyvtári Figyelő
Csak print leírás: <http://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/1004161>
Ellenben az online leírása: <http://qulto.bibl.u-szeged.hu/record/-/record/bibEJO00004622>

A fentiekből az látszik, hogy meglehetősen nagy bizonytalanság van még a digitálisan született dokumentumok könyvtári archiválása és nyilvántartása körül. A dokumentumok

nem várják meg a könyvtári világ reagálását, hanem dinamikusan változnak, mozognak, az egyik hordozóról egy újabb hordozóra. Az online világ megváltoztatja a korábban bevett terjesztési modelleket, munkamegosztásokat.

Lehetőségek

A digitálisan született dokumentumok megőrzése és szolgáltatása a fentiek alapján sajnos még gyerekcipőben jár a hazai könyvtárakban. A digitális könyvtárak nagy része főként digitalizált állományokat szolgáltat. A felsőoktatási, kutatóintézeti repozitóriumok foglalkoznak leginkább oktatóik, kutatóik digitális tanulmányaival, dolgozataival.

Pedig a könyvtáraknak már megvannak a lehetőségeik a digitálisan született dokumentumokkal való foglalkozásra is:

- E-könyvtári infrastruktúra, repozitórium;
Számos könyvtárban van megfelelő infrastruktúra digitális dokumentumok tárolására, feldolgozására és szolgáltatására, csak ezeket jelenleg főként a saját digitalizált állomány szolgáltatására használják.
- A könyvtárak ismertsége, stabilitása nagyobb szerzői, kiadói motivációt biztosíthat kiadványaik megőrzésére, online láttatására.
- A digitalizálás kapcsán a könyvtárak és a könyvtárosok többsége már megfelelő jártasságra tett szert digitális dokumentumok kezelésében, ezek tárolásában, szolgáltatásában, metaadatolásában.
- A lassan teret hódító RDA-alapú katalogizálás az FRBR-elv alapján biztosíthatná a digitális kiadványok önálló láttatását katalógusainkban.
- A digitális kiadványok önálló katalogizálása biztosíthatná, hogy a MOKKA országos katalógus egyben széles körben a digitális dokumentumok (sőt a digitalizált dokumentumok) leőhelyét is megadná, nemcsak a nyomtatottakét.

Amennyiben a könyvtárak a hagyományos gyarapítási tevékenységüket kiterjesztenék a sokféle digitálisan született dokumentumra a saját gyűjtőköröknek megfelelően, létrejöhetne a „magyar elektronikus könyvtárak” országos hálózata. A digitális dokumentumok számának exponenciális növekedése mellett még a nemzeti könyvtár sem képes a nemzeti dokumentumokat teljességre törekvően gyűjteni. De egy széles körű munkamegosztással a digitális világ nagyobb részét őrizhetnénk meg az utókornak, elkerülve a „digitális középkort”²²¹.

Jegyzetek

1. *A Born Digital – Digitális tartalom, digitális szolgáltatás* című K2 műhelynapon, 2018. október 10-én, az OSZK-ban elhangzott előadás szerkesztett változata.
2. <https://en.wikipedia.org/wiki/Born-digital>
3. pl. Mercator Kiadó 2001-től <http://akonyv.hu/>
4. Végre eljöhethet az áttörés a magyar e-könyv piacon /Szabó-Kállay Anna, 2010. április 23.
URL: <https://www.hwsz.hu/hirek/44408/e-konyv-ebook-magyarország-libri-mek.html>
Letöltve: 2018.10.28.
5. Egyesülés az e-könyvekért, 2012. <http://ki2.oszk.hu/ekonyvek/egyesules-az-e-konyvekert/>

6. <https://mke.info.hu/konyvtarvilag/2018/03/mersz-online-okoskonyvtar-az-akademiai-kiado-fejleszteseben/4696/> Letöltve: 2018.10.25.
7. <https://www.szaktars.hu/> Letöltve: 2018.10.25.
8. <http://publio.hu>
9. <http://www.digitalpreservation.gov/>
10. <https://www.diglib.org/>
11. <https://www.eleveltar.hu/>
12. <http://oszkdk.oszk.hu>
13. 60/1998. (III. 27.) Korm. rendelet a sajtótermékek kötelempéldányainak szolgáltatásáról és hasznosításáról - <http://www.oszk.hu/kotelespeldanyok>
14. A beszállítás nem minden esetben új címet jelent, sok a duplum, alkalmanként a hibás beadás.
15. <http://www.oszk.hu/beszamolok>
16. <http://mek.oszk.hu>
17. <http://epa.oszk.hu>
18. <http://dka.oszk.hu>
19. <http://www.ifjusagugy.hu/2.1/index.php/tanulmánykötetek>
<http://mek.oszk.hu/18600/18655/>
<http://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/3655454>
20. <http://mek.oszk.hu/01800/01871>
21. „Digitális középkor? – A digitálisan születő kultúra könyvtári megőrzéséről”
Konferencia a MEK 20. és az EPA 10. születésnapja alkalmából
Győr, 2014. november 7.
URL: <http://mek.oszk.hu/joomla/index.php/rendezvenyek/214-2014-11-07-digitalis-kozep-kor-konferencia>

Halassy Béla
Ember, információ, rendszer

Számítástechnika, hálózatok/Információs rendszerek
(információs rendszer, rendszerszervezés, rendszertervezés, adatbázis)

MEGTEKINTHETŐ VERZIÓK:

ord	RTF	PDF	PRC	DjVu
kbtye		1 676 kbtye		

IP-PEL CSOMAGOLT VERZIÓK:

ord	RTF	PDF	XML	Egyéb
kbtye		1 554 kbtye		

TÓ 2012-11-07 **FORRÁS** **SZÁMLÁLÓ: 3432**

URL: <http://mek.oszk.hu/11100/11132>
N: <http://nbn.urn.hu/NL:urn:nbn:hu-106564>

© 2018 Könyvtári Intézet, 2018.10.10. 8

Egy példa a webről eltűnt, de a MEK-en megőrzött tartalomra

Élő muzeális gyűjtemények – Élő egyházi könyvtárak¹

Élő muzeális gyűjtemények – Élő egyházi könyvtárak címmel szervezett szakmai napot az Egyházi Könyvtárak Egyesülése 2018. október 2-án, az MTA KIK Konferenciatermében. A rendezvény az *Országos Könyvtári Napok 2018: Könyvtárak – Közös tudás – Közösségi hozzáférés* tematikus hét *Örökség és emlékezet* programjához kapcsolódott.

Ramháb Mária, az Informatikai és Könyvtári Szövetség (IKSZ) elnöke így ír az Országos Könyvtári Napok (OKN) rendezvény önálló honlapján²: „2006 óta az októberi napok bangulatához az Országos Könyvtári Napok eseményei éppúgy hozzátartoznak országszerte, mint a színészdő falevelek vagy a gyülekező madárcsapatok látványa. Sokféle hagyományt követve, de tartalmában az újdonságokra nyitottan kerül sor évről évre a könyvtári szakma legjelentősebb, legtöbb érdeklődőt megmozgató programsorozatára. 2018-ban is arra készülünk, hogy a különböző könyvtártípusok összefogásával, rendhagyó, de tartalmas eseményekkel intézményeinkbe hívogassuk a rendszeres könyvtárlátogatókat éppen úgy, mint az eddig még távolmaradókat.”

Az Egyházi Könyvtárak Egyesülése már korábban is fontosnak érezte, hogy tagkönyvtárai is csatlakozzanak az Országos Könyvtári Napokhoz. Az Egyesülés 2018-ban immár másodszor szervezett szakmai összefogott rendezvényt az országos eseményhez kapcsolódva.³

Ásványi Ilona, az EKE elnöke köszöntőjében emlékeztetett arra, hogy az IKSZ által koordinált szakmai hét több mint egy évtizedes múltra tekint vissza. Bevezetőjében szólt arról, hogy Országos Könyvtári Napok tematikus hét ebben az évben három jeles eseményhez kapcsolódik. Ezek a *Családok éve*, mely magyarországi kezdeményezés, *A kulturális örökség európai éve*, az Európai Bizottság javaslatára, és egy születésnap, *25 éve jött létre a Nemzeti Kulturális Alap*, amely negyedszázada támogatja a kultúrát hazánkban. Az egyházi könyvtárak – az országos muzeális gyűjteményekkel karöltve – programjukkal a három jeles esemény közül az európai kulturális évhez is csatlakoznak. A nemzetközi kezdeményezés célja, hogy minél többen felfedezzék és megismerjék Európa kulturális örökségét. A tematikus év szlogenje: *Örökségünk: a múlt és a jövő találkozása*. Az EKE elnöke és Kövécs Ildikó, az EKE titkára – a konferencia szervezői – azt kérték az előadóktól, hogy demonstrálják: a muzeális anyagot őrző gyűjtemények és az egyházi könyvtárak nem holt múzeumok, archívumok, könyvraktárak, hanem élő intézmények. Működésük-

ben, szolgáltatásaikban valóban a múlt és a jövő találkozik, amikor korszerű gyűjteményeket működtetnek, akár műemléki környezetben.

Első előadóként *Fülöp Attiláné*, az IKSZ elnökségi tagja beszélt a Könyvtári Informatikai Kamara (az IKSZ elődje) létrejöttéről, majd átalakulásáról, az egyesület szervezte országos programokról, ezek közül kiemelten az *Összefogás a könyvtárakért* címmel meghirdetett rendezvényekről 1995 és 2005 között, és a 2006-tól napjainkig élő *Könyvtárak összefogása a társadalomért* projektről. Felhívta a figyelmet az időközben bekövetkezett szemléletváltásra. Kezdetben a könyvtáros szakma kérte a társadalom segítségét a könyvtárakért: az első, 1995-ben Kecskeméten megrendezett konferencia címe *Az ország jövője, a könyvtár jövője*, célja a könyvtárak új arculatának, egy új könyvtárképnek a megjelenítése volt, valamint a könyvtárakban őrzött értékek megmutatása és az összefogás erejének demonstrálása. A projekt arra hívta a döntéshozókat, a kulturális élet szereplőit és mindenkit, akinek csak módjában állt, hogy tegyenek meg mindent, amit csak tudnak a könyvtárakért. Az egy héten át tartó rendezvényt sorozatot nagy média- és egyéb érdeklődés kísérte. 2006-tól erőteljes szemléletváltás történt. A programszervezők immár a könyvtárosokat és könyvtárat hívták arra, hogy a lehető legszélesebb értelemben, a legkülönbözőbb területeken fogjanak össze a társadalomért. Mára az Országos Könyvtári Napoknak egységes a célkitűzése, tartalma, arculata, reklámja és promóciója. A tematika évente változik, de a különböző témák egymásra épülnek.⁴ Az ország hét régiójában, országsszerte zajlanak programok, egyre nagyobb a projekt médiatámogatottsága.

A 2018. évi programsorozat az elmúlt évekhez hasonlóan minden korosztályt igyekszik megszólítani, a rendezvények a fővárostól a legkisebb településig több száz helyszínen zajlanak. A tematika kialakításánál az egyes korosztályok életkori sajátosságai mellett a sokak életére kiható, aktuális témakörökre koncentráltak a szervezők. Ezek: *Családbarát könyvtár*, *Tudásátadás – tudásegysítés*, *Könyvtári kreatívek*, *Olvasó-sokk*, *Örökség és emlékezet*, *Könyves vasárnap*. Fülöp Attiláné előadásából, aki az OKN honlapját elemezte, azt is megtudhatták az érdeklődők, hogy csupán az elmúlt évben a hazai könyvtárak összehangolt működésének eredményeként 7249 programon 251346 fő vett részt az ország 1878 településének 2229 intézményében. Összehasonlításképpen: 2008-ban 403 településen szerveztek programokat, 2006-ban 1076 rendezvényen vehettek részt az érdeklődők, akiknek a száma abban az évben 92694 volt.

A szakmai nap délelőttjén – az *Élő muzeális gyűjtemények* című részben – *Boka László*, az Országos Széchényi Könyvtár tudományos főigazgató-helyettese tartott előadást *Muzeális állomány – élő hagyatéék. Az OSZK kiállítás- és kiadványpolitikája az emlékek fényében* címmel. Szólt arról, hogy az OSZK-nak nemzeti és kutatókönyvtári feladatai is vannak. E tevékenység három pillére a kiállítások, kiadványok és konferenciák, melyek szorosan összefüggnek egymással. Elemezte, hogyan változott meg napjainkban a nemzeti kulturális örökség fogalma: a mai szemlélet szerint ideológiáktól, politikától függetlenül minden tudományos és művészi produktum érdemes a megőrzésre. Boka László véleménye szerint a poszt-múzeumi kor analógiájára poszt-könyvtári korról is beszélhetünk. A muzeális gyűjteménnyel bíró könyvtárak – így a nemzeti könyvtár – feladata már régen nemcsak a megőrzés, hanem a sok szempontú feltárás és szolgáltatás. Ez utóbbinak az egyik lehetséges formája a kiadványokban való közzététel, a bemutatás kiállításokon, és az elemzés, illetve újabb értékek létrehozása tudományos kutatás során, továbbá ezek megismertetése

széles körben, konferenciákon. Prezentációjában képekkel illusztrálva mutatta be, hogy az elmúlt években hogyan valósította meg a nemzeti könyvtár ezt a hármas feladatot.

A következő huszonöt percen *Mátyás Melinda és Virág Gabriella*, az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár munkatársai osztoztak. Előadásuk címe: *Muzeális gyűjtemények az ELTE intézményi repozitóriumában, az EDIT-ben*. Az előadás első felében Virág Gabriella ismertette az ELTE Digitális Intézményi Tudástárat, majd Mátyás Melinda szolt az egyetemi könyvtár muzeális állományáról, azokról az unikális gyűjteményekről, melyek megjelennek az EDIT-ben. Az unikális gyűjtemények közül a következőkről tartott bemutatót: Kódexek, Kisnyomtatványok, Képgyűjtemény (melyben metszetek, fotók stb. található), Levélgyűjtemény (benne 1526 előtti oklevelek), Újkori kéziratok, Hevenesi Gábor, Kaprinai István, Pray György kéziratgyűjteménye. Végül a *Transkribus* programot⁵ ismertette, mely alkalmas kézírásos szövegek és régi nyomtatott anyagok (pl. folyóiratok) számítógéppel támogatott átírására, és különböző formátumokban való megjelenítésére (pl. DOCX, kétrétegű PDF, TEI, TXT). Mátyás Melinda bemutatta azt a munkát, melyet az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet hallgatóival végez az ELTE muzeális gyűjteményeinek számítógépesítéséért. Az online átírási felület elkészítésének munkafolyamata: a képek – kézirat, régi nyomtatvány – beolvasása, a dokumentum szegmentálása, a szegmentálás ellenőrzése, a kézirat átírása, exportálás, együttműködők hozzáadása.

Szabó Ádám, az MTA KIK Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye munkatársa, előadásában az akadémiai könyvtár alapgyűjteményéről beszélt: „*Minden kezdet nehéz*” – *Az MTA könyvtárának alapító állománya* címmel. Röviden ismertette a Teleki család könyvszerető, könyvgyűjtő tagjainak életútját, kiemelten beszélt Teleki Józsefről (1790–1855), akinek könyvtára a Magyar Tudományos Akadémia gyűjteményének alapja lett. Beszélt az MTA Könyvtára alapítóleveléről, a könyvtár nevééről, a katalogizálási törekvésekről, a possessor-bélyegzőről, a gyűjtemény meglehetősen nehéz sorsáról. A fiatal kutató megköszönte az Egyházi Könyvtárak Egyesülésének a felkérést, és az egyesületre való tekintettel előadásában külön kiemelte a Telekiek és a teológia kapcsolatát, és a vallástudomány mint témakör helyét az alapvetően tudományos gyűjteményben. Előadása végén feltette és egyben meg is válaszolta a kérdést, hogy mi lehet a célja és értelme egy gyűjtemény esetében az alapállomány kutatásának: egyrészt történeti forráselemzés és feldolgozás, mely árnyalhatja Teleki József életrajzát és a Teleki család történetét, valamint a könyvtár tematikus elemzése, mely munka újabb kultúrtörténeti, könyv- és könyvtártörténeti adalékokkal is szolgálhat.

A délelőtti program végén kérdéseket tehettek fel a résztvevők és megoszthatták gondolataikat. Ásványi Ilona összefoglalva-felidézve az elhangzottakat, Fülöp Attiláné előadásával kapcsolatban elmondta, hogy mint szervező megerősítést kapott arról, hogy az EKE szakmai napjának helye van az Országos Könyvtári Napok programjai között. Megjegyezte, hogy Boka László gondolataiban magukra, törekvéseikre és küzdelmeikre ismerhettek az egyházi könyvtárak és a 2019-ben 25 születésnapját ünneplő Egyházi Könyvtárak Egyesülése. A konferenciák – kiállítások – kiadványok hármas feladatában az egyesület konferenciák szervezésével vesz részt, szép kiállításokat láthattunk az elmúlt évtizedben több könyvtár összefogásával, de egyes könyvtárakban is, minden egyházi könyvtár törekszik arra, hogy kincseit, érdekességeit kiadványok formájában közzétegye. Mátyás Melinda és Virág Gabriella előadása szép példája volt annak, milyen módon

tehető élővé egy muzeális gyűjtemény, Szabó Ádám előadása pedig azt a tételt igazolta, hogy múltunk alapos feltárása és ismerete nélkül nincs jelenünk és jövőnk. A hallgatóság soraiból H. *Hubert Gabriella* (Evangelikus Országos Gyűjtemény – Evangelikus Országos Könyvtár) és *Tamási Balázs* (Országos Rabbiképző Zsidó Egyetem Könyvtára) az EDIT-tel és általában a digitális közzététellel kapcsolatban tett fel a teljes hallgatóságot érintő és érdeklő kérdéseket, *Baranya Péter* (Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Könyvtára) az egyházi múzeumok, levéltárak és könyvtárak összefogásának fontosságára hívta fel a figyelmet, mintegy előkészítve a délutáni első előadást.

A frissítő büféebéd után, a délutáni *Élő egyházi gyűjtemények* címmel meghirdetett programban egyházi könyvtárak munkatársai beszéltek a könyvtárakban-gyűjteményükben folyó munkáról.

Elsőként *Halászné Kapcsándi Szilvia* múzeumigazgató a pápai Pannonia Reformata Múzeum kiállításairól és az itt folyó múzeumpedagógiai munkáról beszélt. Előadásának címe: *Örökségünk életre keltése. Tudásegysítés és családbarát szolgáltatások a Pannonia Reformata Múzeumban* volt. Az előadó tudásegysítés címszó alatt a könyvtári, levéltári és múzeumi anyagok egy közös kiállításban való prezentálásáról, élővé tételéről szólt. Felhívta a figyelmet arra, hogy protestáns gyűjtemények – református kollégiumok – voltak a múzeumpedagógia úttörői, hiszen szemléltetőeszközöket készítettek és készítetttek, gyűjtötték az eredeti berendezéseket, forrásokat, mintákat, az empirikus megismerés céljával, az oktatás támogatására. Először a megújult Pápai Református Gyűjteményeket mutatta be: egy 2016-ban elnyert, kiemelt kormánytámogatás segítségével 2017-ben megújult az Ótemplom, a Parókiaépület, a Pince és a Kézműves alkotóműhely. 2018-ban ezekben kapott helyet és nyílt meg a két állandó kiállítás: *Hajlék az örökekévalóságban* és *Hori tükrei* címmel, valamint az *Isten közelsége Rembrandt rézkarcain* című időszaki kiállítás. Az állandó kiállítás tervezőit és megvalósítóit (Köntös László, S. Lackovits Emőke, Halászné Kapcsándi Szilvia) több kérdés foglalkoztatta. Nevezetesen: hogyan lehet hidat építeni múlt – jelen – jövő közé? Hogyan lehet „kiszolgálni” több generációt, és családbarátá tenni egy múzeumot? Hogyan lehet az egyházi gyűjtemények könyvtári, levéltári, múzeumi anyagát egyesíteni egy. a 21. század kihívásainak is megfelelő kiállításban? A válaszok: a kiállítás kép- és videoanyaga felidézzi, megörökíti a dunántúli református gyülekezetek életét, és emléket állít nekik; egyszerre hitvalló és üzenethordozó bemutató. A családbarát kiállítás mindenkinek szól: a kisgyermektől a szépkorúig, az általános műveltségű embertől a teológusig. Az információ és a tanító célú üzenet három síkban jelenik meg a kiállításon, különböző érdeklődési szinteknek megfelelően. A pápaiak vallják: egy egyházi gyűjtemény több mint múzeum, egyben misszió, hitvalló szolgálat és találkozási pont is. Az itt végzett munka múzeumpedagógia és múzeumandragógia egyben, melynek fontos eleme a hitelesség és a példamutatás.

Türök Beáta, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Könyvtára vezetője „*Mert minden fát a gyümölcséről lehet megismerni*” (Lk 6,44) – *Jövőt tápláló gyümölcsöt kínálnak-e az egyházi felsőoktatási könyvtárak?* címmel tartott előadást. Először az egyházi felsőoktatási könyvtárak helyét vizsgálta a könyvtári rendszerben. Szólt a felsőoktatási könyvtárak szakkönyvtári jellegéről, helyükről a nem egyházi felsőoktatási könyvtárak között, valamint az egyházi könyvtárak esetében nem automatikusan elnyerhető nyilvános státuszról. Utána az egyházi felsőoktatási könyvtárak szakmai szervezetekkel – EKE, MKE, IKSZ, EKK – való kapcsolatát elemezte, majd a 2017. évi statisztika (OSAP 1442) alapján szá-

mokban ismertette az egyházi felsőoktatási könyvtárak jellemzőit. A statisztika alapján 32 könyvtár adatai ismertek. Ezekben 2 861 000 kötetet őriznek, az 5 000-tól az 500 000 kötetes gyűjteményig. 2017-ben 36 000 volt a regisztrált, 16 000 az aktív használók száma, 153 000 a személyes használat. 152 000 db dokumentumot kölcsönöztek, 1 875 könyvtárközi kölcsönzés történt. 385 számítógépes munkaállomás – átlagosan 12 számítógép – áll rendelkezésre. Tavaly 189 használóképző programot indítottak és 52 kulturális, közművelődési, közösségi programot szerveztek, melyen 3 000-en vettek részt. Az előadó az egyházi felsőoktatási könyvtárak és könyvtárosok jellemzőiről szólva a következőket említette, példákat hozva: kurrens idegen és magyar nyelvű teológiai szakirodalom gyűjtése, feltárása, hozzáféréseinek biztosítása nyomtatott és elektronikus formában; a szerzeményezés összehangolása a felekezetek között, és az egyes felekezeten belül; egyetemi „tudásvagyon” összegyűjtése, rendszerezése, szolgáltatása – MTMT, elektronikus tartalmak előállítás, tudástárak létrehozása. Jellemző és erősség a gyors alkalmazkodási készség és hajlandóság a változó használói igényekhez és a könyvtári trendekhez, ugyanakkor gyengeség a változó és elavuló szakmai, főként informatikai, telematikai kompetenciák, a humán erőforrás megtartásának – anyagi okokból – nehézségei és az utánpótlás nevelése. A felsőoktatási könyvtárak és az olvasók kapcsolatának jellemzői között említette, hogy a nyilvános státusz vállalásával egyre szélesebb az olvasói réteg, nemcsak az adott intézmény oktatói és hallgatói használják a könyvtárat. A kutatómódszertani és felhasználóképző órák és az egyéni személyes, a hiteles tartalmak megtalálására, a digitális írástudás és a digitális kompetenciák fejlesztésére irányuló segítségnyújtás nagymértékben befolyásolja a hallgatói eredményességet, tanulmányi sikerességet, növeli az oktatás színvonalát, az intézmény eredményességét. Jellemző még az elmozdulás a nyitott tudomány, nyílt hozzáférés, illetve az újfajta tudás létrehozása és átadása irányába. Az egyházi felsőoktatási könyvtárak klasszikus, hagyományos és új feladatokat látnak el párhuzamosan. Az új lehetőségeket a könyvtárosok tanulva tanítják, hagyományos módon (plakátok, szórólapok, kutatómódszertani órák) és az internet (levelezőlista, facebook, honlap) segítségével ismertetik meg és népszerűsítik a könyvtár használói körében. Az előadás végén visszautalva a címre, Török Beáta az egyházi felsőoktatási könyvtárak küldetését a közösségben, a közösségekben, az egymásért való létezésben jelölte meg.

Mészáros Kornélia, az Evangélikus Hittudományi Egyetem Könyvtára vezetője *Lumen bibliothecarum Könyvtári szerepek az egyházi felsőoktatásban* című előadásában szintén először általában beszélt a könyvtárak küldetéséről és az egyházi könyvtárakról. Előadása címe a II. Vatikáni Zsinat *Lumen gentium* című dokumentumára utalt. Véleménye szerint az egyházi könyvtáraknak, egyáltalán a könyvtáraknak ilyen „világosság-világító” szerepük, feladatuk, küldetésük van. Bemutatója első diáján, mintegy kontrasztként, azt a megdöbbentő véleményt ismertette, melyet az EKE elnöke talált meg néhány hónappal ezelőtt és tett fel az EKE zárt levelezőlistájára. Az idézet így szól: „*A tudományos gyűjtemények a tudományos intézmények könyvtárállományát ékesítik ma, főleg akadémiák. Ezek tudományos színvonalú művek, így a felhasználók köre is szűk, hiszen egy átlagos ember kb. 10%-át értené meg ezeknek. A múzeális és egyházi könyvtárak már nem funkcionálnak, csupán ismertetés és szemléltetés céljából lehet őket megtekinteni. Az is előfordulhat, hogy az egyházi gyűjteményeket a papok még ma is felhasználják. Rajtuk kívül senki nem juthat ezekhez.*”⁶ Ezután egy 2017-ben elvégzett kutatásról számolt be (*Múzeumi és könyvtári fejlesztések mindenkinek* című projekt)⁷, mely szerint a könyvtárhasználatlaltal kapcsolatban, általában a következő jelenségek figyelhetők meg: a regisztrált használá-

lók aránya enyhén, a személyes könyvtárhasználat gyakorisága jelentősen csökkent. Nőtt azoknak a gyermekeknek a száma, akik nem találkoztak könyvtárral, a könyvtári szolgáltatásokkal. Az emberekben elavult könyvtár- és könyvtároskép él. Az olvasási szokásokkal kapcsolatban elmondható, hogy megállt a semmit nem olvasók arányának növekedése, de jelentősen csökkent a rendszeresen olvasók aránya. Az olvasóvá válás elsődleges terepe a család lenne, de ma már nincs generációkat megmozgató közös olvasmányélmény. Ezután arról beszélt, hogy mit kínál napjainkban egy egyházi felsőoktatási könyvtár, konkrétan az Evangélikus Hittudományi Egyetem Könyvtára: restropektív és kurrens teológiai szakirodalmat, számos adatbázist, szaktájékoztatót, a könyvtárközi kérések teljesítését, az MTMT elérhetőségét és gondozását, digitális képzéseket, tanulási lehetőséget a múzeumi és levéltári gyakorlatukat végzőknek, és különleges terepet az Iskolai Közösségi Szolgálat számára. Ismertette az Evangélikus Hittudományi Egyetem Könyvtára és az Arcanum nagy közös vállalkozását, a Hittudományi gyűjtemény elnevezésű helyi adatbázis létrejöttét. Elmondta, hogy miután eldöntötték, hogy nem szkennert vásárolnak, hanem külső céggel végeztetik el a digitalizálást, 2015-ben megtörtént a dokumentumok előkészítése, a prioritási lista felállítása, a szerzői jogok tisztázása és az együttműködési szerződés megkötése, 2016-tól folyamatos a publikálás, 361 db digitalizált mű, ebből 92 db online érhető el az adatbázisban, sajnos, csak az evangélikus egyetem könyvtárában, a könyvtárosok segítségével. Mészáros Kornélia ezután egy 2017. szeptember 1. és 2018. szeptember 30. között készített, az evangélikus egyetem könyvtárában készült felmérés statisztikai adatait osztotta meg a hallgatósággal a könyvtárhasználatról, majd a könyvtár külső és belső partnereiről beszélt, az oktatókat, a hallgatókat, a doktoranduszokat, a Luther Kiadót és az Evangélikus Országos Gyűjteményt említve.

Tamási Balázs az Országos Rabbiképző Zsidó Egyetem Könyvtára vezetője saját könyvtáráról beszélt *Közép-Európa egyik legjelentősebb zsidó Könyvtára: az OR-ZSE újjáéledő gyűjteménye* címmel. A rabbiképző intézet, benne a könyvtár történetéről szolt, az 1877 és 1938 közötti felívelő szakaszról, amikor az intézmény azt a célt tűzte ki, hogy Európa elsőszámú zsidó könyvtára legyen. Beszámolt az 1938 és 1943 közötti időszakról, amikor a zsidótörvények és a csökkenő állami támogatás következtében egyre inkább ellehetetlenült az intézmény. 1944-1945-ben a könyvtár fele megsemmisült, 1950-ben 50 000 kötet maradt és került vissza a rabbiképző intézetbe Scheiber Sándornak köszönhetően. 1950 és 1985 között a hitélet megújítása volt a cél; feldolgozatlan és feldolgozhatatlan traumák között feldolgozatlan és feldolgozhatatlan könyvhalmazként vegetált az intézmény. 1985 és 1998 között, különösen 1989 után Schweitzer József főrabbinak és Remete László könyvtárvezetőnek köszönhetően egyféle megújulás kezdődött, elkészült a cédulakatalógus, rendezettebb lett a könyvvállomány. 2000-től a rabbiképző intézet egyetem lett, a könyvtár új helyre költözött, tömörraktár épült, elkezdődött az Aleph program bevezetése, de a költöztetés következtében a különböző állományrészek összekeveredtek. 2014 és 2016 között indult el egy új könyvtárrendezési projekt, Excel-nyilvántartás készült a teljes állományról, megtörtént a héber és a latin betűs állományrészek szétválasztása, de a köteteket még nem sikerült fizikailag sem véglegesen elhelyezni. A munkának azonban jó eredménye lett egy kereshető lista, a relatív rend és a pontos példányszámok. 2017 és 2018 a megújulás ideje, elmozdulás egy a 21. századi olvasói igényeknek megfelelő könyvtár felé. Elkezdődött a könyvvállomány restaurálása, a fizikai védelem biztosítása, elindult a digitalizálás és a digitalizált tartalom szolgáltatása, az adatkonverzió az Excelből

az Alephbe, és újraindult a restrospektív feldolgozás. A könyvtár további tervei 2019 és 2021 között: az elodázhatatlan épületrekonstrukció, a raktár, az olvasóterem és a munkahelyiségek modernizációja és bővítése, muzeális tér, látványraktár létrehozása.

A szakmai napon végül *Kövéc Ildikó*, az EKE titkára, a szegedi Gál Ferenc Főiskola Könyvtárának vezetője beszélt *könyvtára múltjáról és jelenéről*. Az 1930-ban létrejött szeminárium és főiskola, valamint könyvtára története a kezdetektől szorosan összefonódik. Az előadó emléket állított a 20 éve elhunyt jeles egyháztörténésznek, lelképásztornak és könyvtárosnak, Lotz Antalnak. Kövécs Ildikó az előadásra készülve nagyon érdekes adatra-eseményre bukkant, miszerint 1971-ben egyházi levéltárosi tanfolyamot, 1973-ban egyházi könyvtárosi tanfolyamot szerveztek, zömében egyháziak részére állami intézmények. Az OSZK által indított könyvtáros tanfolyam okát így jelölte meg egy, az előadó által idézett forrás: „*Az egyházi gyűjtemények kezelése és feltárása speciális ismereteket igényel: részben többet, részben kevesebbet, de főként mást, mint amit és amennyit az egyetemi, illetve a középfokú általános könyvtárosképzés nyújtani tud.*” (Pintér Márta) A szegedi szeminárium – teológiai főiskola – történetében jelentős esemény volt, amikor elindult a világi hallgatók, teológusok képzése, majd az a gesztus, amikor a főiskola felvette Gál Ferencnek a 20. századi magyar teológia meghatározó személyiségének a nevét. Napjainkban a Gál Ferenc Főiskola Könyvtára felsőoktatási és egyházmegyei szakkönyvtárként definiálja magát, ahol szakképzett könyvtárosok működtetik a könyvtárat. A könyvvállomány 99 %-a elektronikus katalógusban feltárt, autopszia alapján. 2005 óta működik a kölcsönző-modul, jelentős a folyóirat-állomány tartalmi feltárása és megoldott a szakdolgozatok elektronikus feldolgozása is. Az elmúlt években közel ötven pályázaton (NKA, TIOP-TÁMOP) nyertek támogatást restaurálásra, dokumentumvásárlásra és eszközbeszerzésre. 2014-től új kihívást jelentett a Gál Ferenc Főiskola bővítése-bővülése három karral (2017-ben Szarvas – a Gál Ferenc Főiskola Pedagógiai Kar Könyvtára és Gyula – a Gál Ferenc Főiskola Egészség- és Szociális Tudományi Kar Könyvtára, 2018ban Békéscsaba – a Gál Ferenc Főiskola Gazdasági Kar Könyvtára), mely szorosabbra fonta a szegedi főiskola könyvtárának együttműködését a három kari könyvtárral. Az egyes könyvtárakban elérhető hagyományos szolgáltatások: szabadpolcos állomány, kölcsönzés, helyben használat, online katalógusok, adatbázisok elérhetősége, számítógép-használat, fénymásolás, szakdolgozatok tanulmányozása stb. mellett újdonságot jelent az együttműködés a négy könyvtár között: közös katalógus építése, az eltérő kölcsönzési feltételek ismertté tétele, összehangolása, a szegedi könyvtárosok módszertani segítsége a három új vagy átalakult könyvtárnak. Kövécs Ildikó részletesebben beszélt a már említett folyóiratok tartalmi feltárására irányuló munkáról, melynek eredménye megjelenik a MATARKA-ban is. A következő folyóiratokat dolgozzák fel az adatbázisban: a szegedi főiskola saját folyóirata, a *Deliberationes*, illetve a *Communio*, a *Folia Canonica*, *Folia Theologica*, valamint folytatásuk, a *Folia Theologica et Canonica*, a *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, a *Papi Lelkiség*, a *Szolgálat*, a *Theologia* (1933-44) és folytatása, a *Teológia* és a *Távlatok*. A könyvtárnak szoros a kapcsolata a Szeged-Csanádi Egyházmegye Gelsey Vilmos Pedagógiai Intézettel az alábbi területeken: az információs és kommunikációs eszközök gyakorlati megismertetése, a digitális kompetencia, digitális írástudás fejlesztése, az olvasás népszerűsítése, különböző évfordulók méltó megünneplése: Szent László-, Arany János-, Mátyás király- emlékévk.

Az előadások után délután is volt mód arra, hogy a hallgatóság kérdéseket tegyen fel. Ásványi Ilona gondolatébresztőként egy-egy gondolattal visszaautalt az elhangzot-

takra: Halászné Kapcsándi Szilvia szavaira, aki egy méltó, a 21. századi kihívásoknak is megfelelő együttműködést – levéltár, múzeum, könyvtár között – és a kulturális értékek szolgáltatásának szép példáját, pápai gyakorlatát mutatta be. Török Beáta átfogóbb előadására az egyházi felsőoktatási könyvtárakról és a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Könyvtárában folyó munkáról. Mészáros Kornélia szavaira, aki részben szintén átfogóan beszélt a könyvtárról, ezen belül a felsőoktatási könyvtárakról, illetve ismertette az evangélikus gyakorlatot, azt, hogyan lehet élővé és az evangelizáció eszközévé tenni a teológiát mint tudományt. Tamási Balázs szavaira, aki az Országos Rabbiképző Zsidó Egyetemről mesélve egy egyszerre felsőoktatási és kvázi országos hatókörű könyvtárról szólt. Valamint Kövécs Ildikó előadására, aki a Gál Ferenc Főiskola Könyvtáráról beszélt, illetve ennek a zömében teológiai könyvtárnak az együttműködéséről egy pedagógiai, egy egészségügyi és egy gazdasági főiskola könyvtárával.

A délutáni előadásokra is többen reflektáltak; valamennyien az előadók tanúságtételét, elkötelezettségét, lelkesedését és missziós tevékenységét dicsérték. Valóban: minden egyházi könyvtáros előadó említett egy számára fontos bibliai vagy más szent könyvekben fellelhető, illetve a patrisztikus hagyományból származó idézetet, ami az előadás témáját és könyvtára, még inkább saját maga küldetését jellemzi, ösztönzi, kifejezi. Több idézet kapcsolódott a világosságához, a világitáshoz. Mészáros Kornélia a *Lumen gentium* (Népek világossága) zsinati dokumentumot említette átfogóan. Halászné Kapcsándi Szilvia Máté evangéliumának 5. fejezete 14. versével azonosulva beszélt a(z egyházi) könyvtáros küldetéséről: „*Ti vagytok a világ világossága*” és Szent Ágoston intését idézte: „*Benedd égnie kell annak, amit lángra akarsz lobbantani másokban.*” Kövécs Ildikó az ószövetségi szentírásból, Dániel próféta könyvéből merített igazolást a könyvtáros és a könyvtár tanító-nevelő-oktató szerepével kapcsolatban: „*Akik igazságra tanítottak sokakat, tündökölnek örökön örökké, miként a csillagok.*” (Dán 12,3) Tamási Balázs a Misnából osztott meg a hallgatósággal egy figyelmeztetést a rabbiképző könyvtárának küzdelmes történetére utalva: „*Nem vagy köteles befejezni a munkát, de nem vagy felmentve alóla...!*” (Misna, PA, 2, 17) Török Beáta a jó eredményeket és gyakorlatot felmutató előadása címéül ezt a verset választotta: *Mert minden fát a gyümölcseről lehet megismerni*” (Lk 6,44).

A jó hangulatú, hasznos szakmai napon elhangzott előadásokat örömmel osztjuk meg az EKE honlapján minden érdeklődővel.

Jegyzetek

1. Az Egyházi Könyvtárak Egyesülete (EKE) szakmai konferenciája az Országos Könyvtári Napok 2018 tematikus hét keretében.
2. <http://osszefogas.kjmk.hu/>
3. Az Egyházi Könyvtárak Egyesülete (EKE) és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) 2017. október 2-án *Tradíció és innováció. Műzeális gyűjteményeink helyzete, állapota, feldolgozottsága, digitalizálása* címmel szervezett konferenciát a Szabó Ervin Könyvtár „báltermében”. A szakmai nap az *Országos Könyvtári Napok 2017* tematikus hét programjai közé illeszkedett, melynek jelmondata a *Csak tiszta forrásból!* volt; a könyvtárósszakma figyelme 2017-ben *nemzeti kincseinkre, múltunk forrásaira* irányult. A délelőtti programban, melynek levezetője Ásványi Ilona, az Egyházi Könyvtárak Egyesülete elnöke, a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár helyettes vezetője volt –, a következő előadások hangzottak el: *Sarbak Gábor*, a Magyar Tudományos Akadémia – Országos Széchényi Könyvtár Res Libraria Hungariae, Fragmenta Codicum Műhely vezető-

je a Magyarországon fellelhető *kódexekről* és feldolgozottságukról, illetve a *kódexkatalógusokról* beszélt. Majd *Farkas Gábor Farkas*, az Országos Széchényi Könyvtár Régi Nyomtatványok Tára vezetője szövegezt az *őnyomtatványokról* mint művelődéstörténeti forrásokról, és körképet adott a *proveniencia-kutatásról*, mely munkába az egyházi gyűjtemények is bekapcsolódnak. Utánuk *P. Vásárhelyi Judit*, az Országos Széchényi Könyvtár Könyv- és Művelődéstörténeti Osztályának vezetője tartott előadást *Új lehetőségek a régi hazai nyomtatványok bibliográfiai feltárásában* címmel. Végül *Sándor Tibor*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményének vezetője szövegezt a Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményéről a *Muzeális különgyűjtemények egy közkönyvtárban* című előadásában. A délutáni program levezető elnöke *Fodor Péter*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatója volt. Elsőként *Keveházi Katalin*, a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtárának főigazgatója beszélt a MOKKA-R (Magyar Országos Közös Katalógus – Régi könyvek) egyesületről *Megőrzés és számbavétel – a MOKKA-R és környezete* címmel. Majd *Monok István*, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ főigazgatója tájékoztatót a *Kárpát-medence magyar könyvtárainak régi könyveit számba vevő katalógizálási programról*. Ezután *Veres Anna Mária*, a budapesti Ráday Könyvtár munkatársa és *Szűcs Judit*, a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtárának munkatársa ismertette a *Gyulafehérvári Római Katolikus Hittudományi Főiskola és Papnevelő Intézet Könyvtára 1850 előtti állományának feldolgozását*. Végül *Káldos János*, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgató-helyettese tartott előadást *A muzeális könyvtári dokumentumok az Országos Könyvtári Platform terveiben* címmel. Míg a délelőtti előadások számba vették a nagy országos és egyházi könyvtárakban őrzött kincseket és körképet adtak a muzeális gyűjteményekről, de a feldolgozásról is beszéltek, a délutáni előadásokban a számítógépes számbavételről és a közzétételről esett inkább szó. Szem előtt tartva a konferencia címét (*Tradíció és innováció*), minden előadó azt hangsúlyozta, hogy szemlelmi értékeinket a mai kor követelményeivel igazítva kell megőrizni, feldolgozni és szolgáltatni.

A konferencia előadásai olvashatók az Egyházi Könyvtárak Egyesülete honlapján: <https://www.eke.hu/szakmai-napok/2017.10.02.%3A%20R%3%A9gi%20%3%B6nyves%20szakmai%20nap%20a%20F%5%91v%3%A1rosi%20Szab%3%B3%20Ervin%20K%3%B6nyvt%3%A1rban>

A szakmai naphoz kapcsolódva került sor a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár őnyomtatványait számba vevő katalóguskötet bemutatására, melynek szerzője és szerkesztője *Wojtilláné Salgó Ágnes*, az Országos Széchényi Könyvtár Régi Nyomtatványok Tára korábbi vezetője. A kötetet *Monok István*, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ főigazgatója ismertette.

4. 2007. Nagy olvasható – „Találkozunk a könyvtárban!” – 2008. Országos tini könyvtári napok – Nekünk bejössz, ha a könyvtárba bejössz!” – 2009. Országos nagy könyvtári napok – „Ne üljön otthon, ha a könyvtárban otthon lehet!” – 2010. Országos Családi könyvtári napok – „Olvasni érdemes!” – 2011. Könyvtárak összefogása a tudásért – „Beszéljünk egymással, tanuljunk egymástól!” – 2012. Könyvtárak az aktív idősödésért. Időskorban is aktívan, találkozunk a könyvtárban!” – 2013. Könyvtárak az emberi kapcsolatokért – 2014. Találkozunk a könyvtárban! – 2015. Nagy könyvtári Show – Könyvtárba mentem, gyere utánam! – 2016. A nagy könyvtári beavatás – 2017. „Csak tiszta forrásból”
5. <https://transkribus.eu/Transkribus/>
6. Forrás: http://eretsegizz.com/informatika/konyvtartipusok_informatika_tetelek/ - letöltve 2018.10.05 A portált írók más könyvtártípusoknak sem kegyelmeznek, felületes, zavaros, helytelen információkat olvashatunk a közművelődési, szak és egyéb könyvtárakról.
7. <http://mokka.skanzen.hu/a-projektrol-roviden.html> (Letöltve: 2018.10.06.)

Ásványi Ilona

Szakmai találkozó a Halis István Városi Könyvtárban

2018. október 8-ára Czupi Gyula, a nagykanizsai Halis István Városi Könyvtár igazgatója, szakmai találkozóra hívta a könyvtáros szakma képviselőit. Az esemény célja könyvtárunk elmúlt években véghez vitt fejlesztésének bemutatása volt. A szervezők azt ígérték, hogy a nagykanizsai könyvtár innovatív munkáját a gyakorlatban is megismerhetik a résztvevők.

A találkozó a Nagykanizsa város történetét feldolgozó internetes platform¹ bemutatásával kezdődött, melyet a városi könyvtár működtet. Ahogy az oldal fejlécében olvasható, itt található „*A legtöbb, ami tudható Nagykanizsa kistérségéről*”. Mi is ez a minden, ami meg tudható belőle a városról és környékéről? Olvashatunk többek között digitalizált kanizsai iskolai értesítőket, valamint helyi folyóiratokat ugyancsak digitalizálva, a város híres szülötteinek és lakóházainak adatait, egy időrendi táblázatot a város történetéről, valamint a Mindentudás Nagykanizsai Egyetemének előadásait is.

Czupi Gyula igazgató előadása

A könyvtár elkötelezetten támogatja a város történetével foglalkozó kezdeményezéseket. Ennek egyik jó példája Tarnóczy Attila *Hol, mi? Kanizsai házak és lakói* című elektronikus kiadványa², amely helyi jeles épületekről szól. A honlapon az egyes utcák nevére kattintva, elolvashatjuk az ott található lakó- és középületekhez kapcsolódó információkat. A *Hol, mi? Kanizsai házak és lakói* című kiadvány egyes képeiből Szörényi Szabolcs egy ún. függőleges kiállítást hozott létre, melyet a könyvtár lépcsőházában mindenki megtekinthetett.

A honlapok ismertetése kapcsán körvonalazódott az igazgató úr könyvtárvezetési stratégiája, gyarapítási elvei, munkatársai sokrétű munkája. A gyarapítás és az állomány naprakészen tartására hasznosnak bizonyul az az elv, miszerint egységnyi idő alatt a gyarapított és az apasztott dokumentumok számának meg kell egyeznie, vagyis a gyűjtemény nem növekedhet. Ebbe a KSZR-ben működtetett állományrészek is beletartoznak. Ez a gyűjteménykezelési politika a raktározási problémákat is megoldotta az utóbbi években.

A Halis István Városi Könyvtár mindennapi munkáját az egyes munkafolyamatokat végző kollégák rövid összefoglalói hozták közelebb a hallgatósághoz. Az összefoglalókat a találkozó résztvevőinek hozzászólásai egészítették ki személyes tapasztalataikkal, emlényeikkel. A délután folyamán lehetőség nyílt arra, hogy a hallgatóság az egyes témákról többet is megtudjon, a könyvtárosokkal hosszabban is lehetett beszélgetni munkájukról egy mini workshop formájában, a könyvtár kávézójában.

„Minivorkshop” – szakmai beszélgetés a könyvtár munkatársai és a találkozó résztvevői között

Így kaphattunk képet az „iskola városi könyvtárosa” és az „élő történelem teaház” programokról is. A könyvtár munkatársai, Benke Dániel, Nagy András és Szántóné Izsza Melinda a környék iskoláival jó kapcsolatot kiépítve viszik közelebb az olvasnivalót a diákokhoz, vagy igény szerint élményszerű történelemórákat tartanak a tananyag színesítése, gazdagítása céljából.

A *Könyvfutár* szolgáltatást végző munkatárs elmondta, hogy azok részére, akik valamilyen egészségügyi okból nem tudnak személyesen eljárni a könyvtárba, házhoz viszi a

dokumentumokat. A könyvek kiszállítása mellett mindig szakít időt egy kis beszélgetésre, hogy az otthonukat ritkán elhagyó emberek mindennapjait így tegye színesebbé.

A könyvtárban a dokumentumok elhelyezésére változatosan, az igényeknek megfelelően összeszerelhető polcrendszer készült néhány évvel ezelőtt, az új épület részére. A polcokat egy kézi emelő segítségével könnyen és gyorsan lehet mozgatni, ezáltal a könyvtári terek igény szerint átrendezhetővé váltak. A polcok feliratozása, a dokumentumok elhelyezése, könnyű visszakereshetősége egyaránt az olvasók kényelmét szolgálja. A találkozói résztvevői megtekinthették ezt az egyedi rendszert működés közben is.

Egyedi polcrendszer mozgatás közben

A szakmai találkozóról szóló beszámoló több pontja is az együttműködésről, az együttgondolkodásról szólt. Az egyik ilyen elem az *Azolo*, az olvasás órája program volt. Az *Azolo* program kiválasztásra került az EFOP *Az én könyvtáram* című projekt keretében, melynek során országosan elérhető mintaprogrammá válik a későbbiekben. A projekt a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, a megyei könyvtárak, az OSZK Könyvtári Intézete, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum (OPKM), valamint a könyvtárszakmai szervezetek együttműködésében valósul meg. A mintaprogramot fejlesztőként Czupi Gyula igazgató úr jegyzi. Célja egy olyan komplex, a szövegértést, az anyanyelvi és a digitális kompetenciát egyaránt fejlesztő programleírás létrehozása volt, melyet bárhol bárki bármilyen könyvtári vagy iskolai környezetben adaptálhat. Lényege, hogy az egyes irodalmi művek elolvasását követően az *Azolo* oldalán³ található kérdések segítségével játékos formában feldogozzák a művet a tanulók. Magyar irodalom órákon, iskolai könyvtári foglalkozásokon, vagy nyári táborok alkalmával élményszerűen fejleszthető általa a szövegértés az olvasni szerető, de az olvasást kevésbé kedvelő vagy ritkán olvasó diákok esetében is.

Az én könyvtáram projektben az *Azolo* mellett Kardos Ferenc igazgatóhelyettes „*Itt-Hon*” helyismereti olvasótábor című mintaprogramja is kidolgozásra került. Az olvasótábor a 7-8. évfolyamos tanulók olvasásfejlesztését célozza meg. Nyári tábor keretében a tanulók helytörténeti, honismereti információkkal gazdagodnak, fejlődik az önálló tanulási, is-

meretszerzési képességük. Az egyhetes tábor során egy olyan komplex fejlesztő munka zajlik, amely tartalmaz anyanyelvi nevelést, digitális kompetenciafejlesztést, de művészeti-esztétikai fejlesztést is.

Az intézményi együttműködés jegyében a szakmai nap vendége volt Péterfi Rita, az OPKM főigazgatója. Az OPKM rendelkezik az iskolai értesítők/évkönyvek egyik legnagyobb gyűjteményével az országban. A Halis István könyvtár nagyszabású digitalizálási munkájához az OPKM rendelkezésre bocsátotta mindazokat a nagykanizsai vonatkozású iskolai értesítőket/évkönyveket, melyek a városban nem voltak fellelhetők. Péterfi Rita elmondta, hogy az iskolák által kiadott érdemsorok, értesítők, évkönyvek a magyar oktatás-, művelődés- és társadalomtörténet egyedülálló forrásai. Iskolai értesítők a XVIII. századtól a XX. század közepéig tartó időszakban jelentek meg. Egy-egy ilyen dokumentum tartalmazza az adott oktatási intézményben tanuló diák érdemjegyeit, a tanárok neveit és az általuk oktatott tantárgyakat. Összefoglalják bennük az adott tanév történéseit, a tanárok tudományos munkáit. Ezek a dokumentumok egyedülálló forrásai a helytörténeti, családtörténeti kutatásoknak.

Az OPKM munkatársai jóvoltából elkészült az a bibliográfiája, amely az 1800–1948/49 között, a történelmi Magyarországon megjelent iskolai értesítők bibliográfiai leírását tartalmazza országos lelőhelyadatokkal kiegészítve. A bibliográfia első kötete 1996-ban jelent meg az OPKM kiadásában, és ezt követte még 18 további kötet. Az OPKM szívesen várja mindazon könyvtárak jelentkezését, ahol iskolai értesítők találhatóak, hogy a digitalizálási munkát, valamint a lelőhelyadatok kiegészítését folytatni tudja.

A szakmai napot Kaposi Zoltán történész *Nagykanizsa 1850 és 1945 közötti időszakának iskolatörténete* című, a Mindentudás Nagykanizsai Egyeteme keretében elhangzó előadása színesítette. Az előadásra a találkozó résztvevői mellett kanizsai középiskolások jöttek el nagy számban. Az előadás a tudományos igényű helytörténetírásról és a könyvtár digitalizálási munkájának hasznáról is szólt.

Kaposi Zoltán történész előadása

A találkozó alkalmat adott arra, hogy Kocsis Katalinnak, a könyvtár nyugalmazott zenei könyvtárosának, aki jelenleg is kutatja és közli a város zenetörténeti emlékeit, átnyújtás a Zala Megye Könyvtárügyéért-díjat.

A nap során az ígéretekhez híven megismerhettük a Halis István Városi Könyvtár innovatív munkáját, szakmai beszélgetéseken vehettünk részt, új kapcsolatokat építhettünk ki. És természetesen a nap nem múlhatott el gólyalábazás nélkül, ha valaki Nagykanizsán jár, ezt kötelező kipróbálnia.

Goda Beatrix

Jegyzetek

1. www.nagykar.hu
2. <http://holmi.nagykar.hu/>
3. www.azolo.hu

AZOLO
az olvasás órája

Név
Jelszó
BELEPEK
Regisztrájl!

Bevezető

Azolo egy olyan „alak”, aki gólyalábalával átlépi a saját árnyékát is, és persze szenvedélyes könyvrovasó. Ő egyensúlyoz a honlap bal felső részében a könyvek tetején. Javaslataira érdemes odafigyelni, mert mindent tud a diákok által kedvelt könyvekről. Kedves kérdésed pedig újabb olvasásra hivat bennünket. A kérdésekre adott jó válaszaid alapján megdicsőírsz. Szívesen számol be eredményeidről szüleidnek, nagyszüleidnek, más általad választott felnőtteknek (könyvtáros, tanár, tanító). A kezdetekkor a nagykiszvári Halis István Városi Könyvtár könyvtárossal biztosan felírtt segítséget leszel.

Mi az AZOLO?

- Diákoknak
- Felnőtteknek
- Könyvtárosoknak
- Azolo segítőtje szeretnék lenni!

Diákok ajánlják diákoknak rövid filmekben kedves Azolo-olvasmányukat

2. Azolo házibajnokság a Zrínyiben
Idén második alkalommal került megrendezésre az Azolo Házibajnokság a Zrínyi általános iskolákban. A versenyt a tavalyi évhez hasonlóan 3 fős csapatoknak hirdettük meg.

Különleges könyvbemutató a könyvtárban AZOLO-bővüléssel

Azolo, egy szenvedélyes könyvrovasó, gólyalábalával még a saját árnyékát is átlépi

Beszámoló a második Európai BIBFRAME Workshopról

Alaposan megtanultuk, hogyan tegyük közzé könyvtáraink tudásvagyonát a szemantikus webben, most már csak az a kérdés, mihez kezdjünk a publikált adatokkal: hogyan szolgáltatassuk, hogyan tegyük azokat saját intézményünk határain túl is használhatóvá? A második Európai BIBFRAME Workshop a jó gyakorlatok és előremutató kezdeményezések széles skáláját vonultatta fel, ugyanakkor a „hogyan tovább” legkínzóbb kérdéseire nem adott válaszokat. A közös munka jövőre Stockholmban folytatódik.

A festői szépségű Firenzében, az Európai Unió Történelmi Levéltárának otthont adó Salviati Villában találkoztak az új bibliográfiai keretrendszer, a BIBFRAME iránt elkötelezett és érdeklődő közgyűteményi szakemberek. A téma aktualitását és egyre növekvő jelentőségét mutatja, hogy a tavalyi évhez képest megduplázódott a résztvevők száma: míg a 2017-ben, Frankfurtban tartott workshopra negyvenegy fő regisztrált, az olaszországi rendezvényre húsz ország intézményeiből csaknem kilencvenen érkeztek, s azon szerencsések, akik mindkét tanácskozáson jelen lehettek, megállapíthatták, hogy öröndetes mértékben növekedett a fiatalabb generáció képviselőinek száma is.

A szakmai program szeptember 17-én, egy egész napos, nyolc előadásból álló tutoriállal vette kezdetét, amelynek célja a BIBFRAME, továbbá az implementációs projektek jelenlegi helyzetének áttekintő bemutatása volt. A bevezető, köszöntő előadást *Mauro Guerrini*, a Firenzei Egyetem oktatója tartotta, aki hangsúlyozta: korszakalkotó változások tanúi vagyunk a könyvtári munkát érintő szabványok és szabályzatok, valamint az integrált könyvtári rendszerek fejlődésének területén. Ez a változás azonban, amely valamikor az RDA tesztelése idején, 2008-ban kezdődött, új együttműködési lehetőséget is kínál a közgyűteményi szféra (az ún. GLAM-szektor) intézményeinek: galériáknak, könyvtáraknak, levéltáraknak és múzeumoknak egyaránt. A transzformáció főszereplője pedig nem más, mint a BIBFRAME, amely a források leírásának többentitáshoz szemléletén, valamint az adatok közötti minősített kapcsolatokon, azaz a linked data-technológián alapuló bibliográfiai adatmodellek egyike. Kidolgozásának fő célja az volt, hogy egy minden szempontból megfelelő, napjaink informatikai trendjeit követő, korszerű formátum jöjjön létre, amely a világháló szerves részévé tudja tenni a közgyűteményi katalógusokat, valamint képes az új feldolgozási szabályzat, az RDA szerint elkészített forrásleírások rögzítésére: ezekkel a MARC sajátos struktúrája miatt már nem tud kielégítően megbirkózni. A BIBFRAME – fűzte tovább a gondolatot az olasz szakember – teljesen új bibliográfiai ökoszisztémát

hozott létre, amelynek elfogadottsága és ismertsége, a nemzetközi együttműködésnek és az egyre szaporodó implementációknak köszönhetően, egyre nő a világban.

Sally McCallum, a Library of Congress munkatársa alapos, áttekintő előadásában megerősítette: a BIBFRAME megalkotásának célja az volt, hogy a MARC-formátumot („a” formátumot – jegyezte meg szellemesen) egy olyan adatsere-keretrendszerrel (*data interchange framework*) váltsák fel, amely a bibliográfiai adatokat könnyebben hozzáférhetővé teszi a világhálón. Emellett követelmény volt vele szemben, hogy terjedjen ki a 20. században megjelent új forrástípusokra (pl. elektronikus és online elérésű forrásokra), foglalja egységes rendszerbe a legkülönfélébb típusú metaadatokat (formai és tárgyi leíró metaadatok, példányadatok, megőrzési, technikai, adminisztratív információk, stb.), valamint szolgálja ki a legkülönfélébb méretű, típusú könyvtárak igényeit is. Technikai szempontból pedig biztosítsa az adatelemek URI-k segítségével történő, minősíthető összekapcsolását, valamint legyen átjárható a MARC-formátum felől, azaz tegye lehetővé a korábban létrehozott bibliográfiai adatvagyon újrafelhasználását.

Nyilvánvaló, hogy ezek az igények az adatokkal összefüggő valamennyi tevékenység (bevitel, csere, tárolás) újragondolását, hovatovább az évtizedes szakmai tudás és szokások megkérdőjelezését jelentik. Az előadó azonban kiemelte, hogy a BIBFRAME használatával gépi következtetés végezhető az információkeresési folyamatban, valamint hogy a linked data-technológia segítségével a közgyűjteményi szektoron kívülre, akár közvetlenül a keresőszolgáltatásokba is eljuttathatóvá válnak az adataink.

Sally McCallum ezt követően a BIBFRAME alapstruktúráját ismertette. Az FRBR, az RDA, a CIDOC CRM, az indecs, valamint a FIAF felhasználásával megalkotott bibliográfiai keretrendszer az FRBR első entitáscsoportjának mindössze három elemével dolgozik (mű, megjelenési forma, példány), mivel a BIBFRAME-mű a definíció szerint magába foglalja a kifejezési forma jellemzőit is. A MARC-alapú leírásokkal ellentétben élesen elkülönülnek egymástól a mű és a megjelenési forma adatai (például a közreműködők, tárgyszavak, műfajmegnevezések, vagy épp a célközönség adatai a műhöz kapcsolódnak), továbbá ugyancsak elkülönülnek egyazon mű különféle hordozókon közreadott megjelenési formái. A BIBFRAME szótárelemek elnevezései, ahol lehetséges, az RDA-ban leírtakat tükrözik.

A Kongresszusi Könyvtárban két fázisban tesztelték, tesztelik az új keretrendszert. Az első fázis végrehajtásához – amelyben 40 feldolgozó könyvtáros vett részt, természetesen képzés után – összesen 14 millió bibliográfiai rekordot konvertáltak, valamint egységesített cím-rekordokat is; az ezekből előállított mű-rekordokhoz lehetett kapcsolódni a megjelenési formák leírásával. A második fázis bővebb munkatársi gárdával (60+ fő), és jóval nagyobb adathalmazzal (19 millió rekord és több mint egymillió egységesített cím-rekord, amelyeken a konvertálást követően utófeldolgozást is végeztek) indult el 2017-ben, s ebben már jóval nagyobb szerepet kapott a Library of Congress linked data-szolgáltatása is¹. A feldolgozó könyvtárosok BIBFRAME-szerkesztőt használva, majd hagyományos módon is leírták a kezükbe kerülő forrásokat.

Sally McCallum a tutorial-napon elhangzott másik előadásában a BIBFRAME-konverzió néhány sajátosságáról és a művelethez kapcsolódó kihívásokról számolt be. A folyamat során tekintettel kell lenni a kiinduló MARC-rekord vegyes mivoltára (azaz arra, hogy több entitásról is tartalmaz információkat), és a különösen technikás mű-konverzióra, ahol a bibliográfiai rekordok címinformációkat közlő valamennyi mezőjét, és

az egységesített-cím-authority rekordokat is fel kell dolgozni, majd az esetleges ismétlődéseket utófeldolgozás során megszüntetni. A konverziót számos szoftver segítségével el lehet végezni; az ún. aktív konverterek, mint pl. a YAZ vagy a Metaproxy, az átalakítás során adatgazdagítást is végeznek az ismert névterekből, míg a Kongresszusi Könyvtár által készített, ingyenesen letölthető szoftver ilyen kiegészítést nem végez.

Az előadásban elhangzott, hogy mivel valószínűleg még sokáig szükség lesz a MARC-ra, ki kell dolgozni a BIBFRAME-ről visszafelé történő konverziós folyamatot is – részben azért, mert egyes automatizált alrendszerek, pl. a kölcsönzés ma még nem állíthatók át teljesen linked data-alapokra. A MARC-ra való visszaalakításnak három fontos problémakörét különítette el az előadó: a művek retrokonverzióját, a nem latin betűs leírások kezelését, valamint az URI-k megőrzését, főleg azokét, amelyek rögzített hosszúságú mezőkből származnak. Felmerült a gondolat, hogy cím-authority helyett bibliográfiai formátumú mű-rekordokat kellene létrehozni, ebben az esetben azonban le kell mondani az utalások készítéséről, az időszaki kiadványok kezeléséhez szükséges mezőkről (640-646 a MARC21-ben), ha pedig az authority-formátumnál maradunk, nem tehetünk minden megjelenési formára érvényes megjegyzéseket (összefoglaló, díjak, stb.), és nem rögzíthetünk tárgyszavakat mű-szinten.

Philip Evan Schreur, a Stanford Egyetem könyvtári hálózatának igazgatóhelyettese *Evolúció, forradalom, átalakulás* címmel tartotta előadását, melynek lényege annak illusztrálása volt, hogy egy linked data-alapú architektúrára való áttérés az intézmény valamennyi szolgáltatási ágát jelentősen átalakítja; így például a beszerzést is. Az egyetemi könyvtár számos beszállítóval EDI-kapcsolatban áll a Symphony könyvtári rendszer modulján keresztül – ilyen partnerek pl. a Coutts, a Casalini, a Harrassowitz, vagy a francia AMALIVRE –, és többektől nem csupán a dokumentumot, hanem annak alapszintű bibliográfiai leírását is megkapja. A beszerzés, mivel több lépésből álló folyamat, nagyon összetett rendszerfunkciókat igényel, amelyek közül nem mindent lehet, de nem is mindent kell BIBFRAME-alapokra helyezni – mondta az előadó.

Az egyetemen a 2010-es évek közepe óta futó nagy projekt, a *Linked Data for Production* második fázisa (LD4P2) keretében megindult egy teljesen RDF-alapú feldolgozói környezet, a *Sinopia* kialakítása. A Philip Schreur által bemutatott rendszertervek alapján a katalógizálási munkafolyamat a már felvitt művek közül történő választással kezdődik majd, amelyhez aztán helyi profilokban meghatározott, további adatelemek vihetők fel, miközben létrehozhatók a más entítások felé mutató kapcsolatok is. Az új típusú feldolgozás folyamata és az alkalmazandó metaadatformátumok természetesen más kompetenciákat, képességeket, tudást igényelnek, ezért az előadó hangsúlyozta a képzsékek, valamint az új munkakörök definiálásának szükségességét.

Philip Schreur a workshop egy későbbi előadásában visszatért az LD4P2-projekt részleteire, amely négy amerikai egyetem, a Cornell, a Harvard, a Stanford, valamint az Iowai Egyetem, továbbá az angol-amerikai közös katalógizálási program, a PCC együttműködésére épül. A fentebb említett feldolgozói környezet fejlesztésén kívül a projekt célja egy szakkönyvtáraktól származó, BIBFRAME-re konvertált adatállomány létrehozása, megfelelő technológia és workflow kidolgozása a MARC-rekordok URI-kkal történő automatizált gazdagítására, a *Blacklight* discovery-felület funkcionalitásának kibővítése linked data-alapú szolgáltatásokkal, továbbá a könyvtári metaadatok erőteljesebb integ-

rációja a világháló szövetébe a Wikidata, valamint a Wikipedian-in-Residence program segítségével.

Az @CULT nevű olasz információtechnológiai cég képviselője, *Tiziana Possemato* izgalmasan részletes prezentációból kiderült, hogyan gazdagítják entitás-azonosítókkal a MARC21-rekordokat, egyszerűen hogyan készítik őket elő a minél pontosabb és teljesebb RDF-konverzióra, később pedig a SHARE-VDE portálon történő megjelenítésre. A bibliográfiai és authorityrekordokból kinyert, személyekre és művekre vonatkozó adatokat relációs adattáblába (az ún. Cluster Knowledge Base-be) töltik, s az azonos entításra utaló, azaz magas hasonlósági pontszámot (*similarity score*) kapott névváltozatok ugyanazt az azonosítót, az ún. klaszterazonosítót kapják. A személynevek esetében először a 100-as és 400-as mező értékeit dolgozzák fel, a bibliográfiai rekordok 245\$c almezőjéből érkező információt már az ezekből nyert csoportokhoz lehet sorolni. A művek esetében a feldolgozás az egységesített címek klaszterezésével kezdődik, melyhez a második lépésben kerülnek a 245\$a-ban tárolt adatok. A csoportosítás végeztével az egyes klaszterek külső névtárból (VIAF, LCNAF, ISNI, Wikidata, stb.) származó URI-kkal gazdagodnak, ezt a munkafázist az ún. Authify-programmodul végzi. Ezután következhet a tripletekbe történő konverzió, amelyet a Lodify modul a BIBFRAME szótárát használva, és a Library of Congress által kidolgozott specifikációt követve végez. Ezt követően az adatokat, mint említettük, a SHARE-VDE portálon teszik közzé: erről a projektről Tiziana Possemato egy másik előadásban árult el további részleteket. A munkában olasz és amerikai partnerek (a Casalini Libri, 16 észak-amerikai könyvtár és természetesen az @CULT) vesznek részt.

A svéd nemzeti könyvtár, a Kungliga Biblioteket volt az első közgyűjtemény a világon, amely tíz évvel ezelőtt a szemantikus weben is közzétette az általa üzemeltetett, és vagy 500 könyvtár által gyarapított svédországi közös katalógusban (LIBRIS) összegyűlt bibliográfiai adatokat. A mostani workshopon *Niklas Lindström* arról számolt be két előadásában, hogy a szolgáltatás új platformja, amely az XL nevet viseli, és amely 2018 nyarán leváltotta a Voyagert, teljes egészében a linked datára épül, adatformátumként pedig a JSON-LD-t használja. Az RDA rendelkezései alapján, entításonként feldolgozott adatokat a közös adatbázisba mentés után MARC-ban exportálni lehet az egyes intézmények lokális rendszereibe (sőt, a feldolgozás közben a felület állandó MARC21-előnézetet is kínál). A katalógizáláshoz egy saját építésű ontológiát (a KBV-t) is használnak, amely jelentős részben támaszkodik a BIBFRAME 2.0-s változatára, és kisebb részben más szótárakra, pl. a MADS-ra vagy az RDA-ra. Ezt egészíti ki egy sajátos MARC-szótár azoknak a relációknak az esetében, amelyeket nem lehetett a fenti szótárak használatával kifejezni. Az adatok konverziójában a MARCframe-nek nevezett MARC-JSON-LD megfeleltetési specifikáció nyújt segítséget.

Igen érdekes előadást hallhattunk *Nancy Lorimertől*, aki a Stanford Egyetemen kifejlesztett CEDAR metaadatszerkesztő felület² működését mutatta be. A rövid regisztráció után bárki számára hozzáférhető interfész lehetővé teszi leíró űrlapok (template-ek) készítését a rendszerben megtalálható ontológiákra, így pl. a BIBFRAME-re vagy a bibliotek-o-ra építve, majd az ezek segítségével történő metaadatfelvitelt és az adatok több formátumban történő megosztását, illetve repozitóriumba (például a Stanford Digital Repository-ba (SDR)) történő feltöltését.³ A linked data-alapokon megvalósuló adatrögzítés részlet-

gazdagabb feltárást, ellenőrzöttebb metaadatokat, a MARC-tól való függetlenedést és hatékonyabb, magasabb szintű együttműködést tesz lehetővé a világhálón keresztül.

Jodi Williamschen, a Kongresszusi Könyvtár munkatársa a könyvtár „hivatalos” BIBFRAME-szerkesztőfelületét, valamint annak funkcionalitásbeli újdonságait mutatta be. Az előre definiált, grafikus űrlapok (az ún. profilok) segítségével bárki könnyedén kipróbálhatja, milyen „érzés” az egyes bibliográfiai forrástípusokat – könyvet, kottát, hangfelvételt, periodikát, stb. – az RDA szabályai szerint entításokra bontva, a BIBFRAME elemkészletét használva feldolgozni. A beviteli mezők – ahogyan azt egy MARC-űrlapon megszokhattuk – szabad szöveget vagy szótárértéket (néha profilspecifikus alapértelmezéssel) tartalmazhatnak, az authority-adatokat a BIBFRAME Editor olyan állományokból emeli be, mint a LCNAF, az LCSH, a LCGFT vagy a LCMPT, más helyeken pedig természetesen az RDA szótáraiban meghatározott értékekkel dolgozhatunk. A jelenlegi verzióban⁴ már lehetőségünk van az elkészített leírások mentésére, másolására, sőt a mások által felvitt adatokat is szabadon módosíthatjuk, sőt, tetszés szerint bővíthetjük az űrlapot olyan adatelemekkel, amelyek a BIBFRAME szótárában definiálva vannak.

Bizonyos szempontból kilógott a sorból a nap utolsó előadása, amelyet *Isabel Quintana*, a Harvard Egyetem képviselője tartott, mégpedig az ISNI nemzetközi azonosító használatának lehetőségeiről a számos névtípust tartalmazó NACO nemzetközi névauthority-állományban, azaz, talán ismertebb nevén, a LCNAF-ban. Az ISNI (*International Standard Name Identifier*) az ISBN-hez hasonlóan egy egyedi, állandó számsort alkalmaz azonosításra, ezt a számsort személyekhez, de akár területi nevekhez is hozzárendelhetjük.⁵ Az ISNI adatbázisába – amely a <http://www.isni.org/search> oldalon kipróbálható, de van letölthető kezelőfelülete is, a WinIBW – tömegesen kerülnek be az adatok. Azt, hogy melyik névalaknak kell új ISNI-t kiadni, s melyiket lehet már egy meglévőhöz hozzárendelni, egy algoritmus dönti el, amely rendkívül szigorúan „ítél”, abból az alapelvből kiindulva, hogy könnyebb két, összetartozó nevet egységesíteni egy azonosító alá, mint szétválogatni azokat, amelyek hibásan kerültek össze. A szoftveres betöltést természetesen humán ellenőrzési-egységesítési munka követi. Ezután az ISNI-azonosítót már fel lehet használni pl. MARC-rekordok adatgazdagítására és a rögzített adatok egyértelműsítésére (a MARC21-ben pl. a 024-es mezőben tárolják az ISNI értékét.)

A szeptember 18-án kezdődő workshop bevezető előadását közösen tartotta a Kongresszusi Könyvtár két munkatársa, akik újra összefoglalták a MARC-adathalmaz konverziójával, az eredmények utólagos feldolgozásával, valamint a tesztprojekt második fázisával kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat. Új információ volt, hogy a jelen pillanatban „hivatalos kiegészítésként” létező ontológiákat (ArtFrame, PMO, stb.), amelyeket a Stanford Egyetemen fejlesztettek a LD4P projekt részeként, esetleg ténylegesen integrálnák a BIBFRAME-be, de ez még csak lehetőségként merült fel, s nem tudni biztosan, valóban megtörténik-e az egyesítés, vagy a kiegészítések, ahogy eddig, úgy a jövőben is különálló szótárakként funkcionálnak majd. (Bár érdemes megjegyezni, hogy a BIBFRAME Editor hangzó dokumentumokra vonatkozó profiljai már most tartalmaznak olyan elemeket, amelyek a PMO-ból származnak.) A konverzióval kapcsolatban Jodi Williamschen elmondta, hogy sok esetben problémás volt az authorityrekordokból létrejött mű-leírásokkal összeolvasztani a bibliográfiai rekordokból kiválogatott mű-információkat: téves összerendelések történtek, illetve adatvesztés lépett fel – ezért ma már kevesebb utólagos egyesítést végeznek a folyamatban, inkább linkekkel kötik össze az egyes entításokat.

Az Országos Széchényi Könyvtár BIBFRAME-mel kapcsolatos terveiről e sorok írója számolhatott be a nemzetközi közösségnek. A nemzeti könyvtár 2010 óta tesz közzé kisebb-nagyobb dataseteket a szemantikus weben, s legújabb törekvése, hogy a Digitális Képtár, valamint a Magyar Elektronikus Könyvtár folyamatosan bővülő adathalmazát, amelyek szabadon letölthetők a két gyűjtemény weboldaláról, illetve SPARQL-végpontokon keresztül kereshetők, a BIBFRAME használatával újrakonvertálja – ezek jelenleg főként Dublin Core-relációkat tartalmaznak. Az előadás hipotetikus kérdések feltevésével zárult, melyek főleg arra irányultak, vajon mennyi közzétett adatra van szükség, hogy a BIBFRAME valóban ismert és elismert legyen a világhálón, illetve mennyire használhatók az adataink a külső partnerek számára, azaz mennyire teljesítik a Linked Open Usable Data (LOUD) Rob Sanderson által megfogalmazott követelményeit.

Az Alberta Egyetemről érkezett *Ian Bigelow* rövid prezentációjában a kanadai linked data-intézményrendszert vázolta fel. Előadása alapján a legfontosabb szervezetek, amelyek meghatározzák a legfontosabb stratégiai irányvonalakat, illetve a könyvtárak metaadatkezelési munkájában, valamint a linked data technológiájának megismertetésében segítséget nyújtanak, a jobbra egyetemi könyvtárakat tömörítő Canadian Linked Data Initiative (CLDI), valamint a kanadai könyvtáros szövetség, a CFLA metaadatokkal és adatcserével foglalkozó szakbizottságai. Az Alberta Egyetem könyvtára mindemellett aktívan dolgozik az olaszok által koordinált SHARE-VDE-projektben, és a Stanford Egyetem LD4P2 kezdeményezésében, továbbá a *Sinopia* metaadatkezelő rendszert kidolgozó nemzet- és intézményközi együttműködésben (LD4P Cohort).

Lendvay Miklós, az Országos Széchényi Könyvtár informatikai igazgatója egy olyan metaadatszerkesztő platform fejlesztéséről számolt be, amely sok tekintetben hasonlít a Nancy Lorimer által korábban bemutatott CEDAR rendszerre. A magyar nemzeti könyvtár külső partnerek bevonásával olyan tudástár-felületet fejleszt, amely több, tematikus gyűjtemény metaadatainak befogadására is képes. A flexibilis, testreszabható leíró űrlapokat (sémákat) alkotó beviteli mezők (attribútumok) egyenként paraméterezhetők, s a nekik megfelelő RDF property-k több szótárból, így a BIBFRAME-ből is választhatók.

Jackie Shieh a George Washington Egyetemen végzett, linked datával kapcsolatos munkákat ismertette. Főként a MARC-rekordban tárolt, nyelvre és írásrendszerre vonatkozó metaadatok konverziós sajátosságaira helyezte a hangsúlyt: a BIBFRAME-konverter a 008-as MARC21-mező három karakterpozíciójából veszi a nyelvre, a 880-as mező \$6-os almezőjéből pedig az alkalmazott eredeti írásrendszerre vonatkozó információkat, és ebből a BCP-47 szabályozásnak megfelelő nyelvi kódokat állít elő. Az előadásban szó esett még e nyelvi kódok szerkezeti felépítéséről, valamint egyes schema.org-típusok (*communicate action*, *transfer action*) alkalmazásáról a párhuzamos adatok kezelésében.

Osma Suominen, a finn nemzeti könyvtár munkatársa a BIBFRAME és a schema.org szótára közötti konverzió gyakorlati vonatkozásairól, továbbá egy konverziós segédeszköz létrehozásáról és a működtetés során szerzett tapasztalatokról számolt be. A schema.org-ra történő átalakítás két lépésben történik: a SPARQL CONSTRUCT átalakító lekérdezés segítségével előállított adatokat a második fázisban egy újabb lekérdezés futtatásával finomítják (*reconciliation*) – erre részben azért van szükség, mert a Kongresszusi Könyvtár marc2bibframe2 konvertere egyenként dolgozza fel a leíró MARC-rekordokat, s mindegyiknek egy-egy külön művet hoz létre, ami igen redundáns kimenetet eredményez. A konverzió során a két szótár eltérő értelmezése miatt a BIBFRAME-Work-ök

és a BIBFRAME Instance-ek is Creative Work-ké alakulnak, amelyek a workExample – exampleOfWork tulajdonságpár segítségével kapcsolódnak össze.

Richard Wallis online elhangzott előadásában a könyvtárak előtt álló három legfontosabb választási lehetőséget ismertette, amikor azok a linked data-technológia implementálása mellett döntenek. A MARC21 ma már lehetőséget biztosít arra, hogy bizonyos meghatározott almezőkben az egyes authority-adatokhoz URI-t is eltároljunk, ez azonban természetesen nem jelent igazi adatösszekapcsolást, és csak ideiglenes, előkészítő lépésként javasolt az alkalmazása. Ott van természetesen a BIBFRAME, amely kellő mélységben és granularitással írja le a bibliográfiai forrásokat, és megfelelő hordozóformátuma lehet az intézmények közötti adatcserének. Wallis saját, humoros – és sajnos félreértett – kifejezésével élve azonban a weben való megtalálhatóság növelésére a BIBFRAME körülbelül annyira használható, mint egy csokoládéból készült teáskanna. Erre a célra a schema.org a Google általi támogatottsága, valamint könnyű html-be ágyazhatósága miatt sokkal alkalmasabb, hátránya azonban, hogy könyvtári tematikájú kiegészítése (az ún. Schema BibEx) ellenére sem eléggé specifikus. A két ontológia együttes alkalmazása azonban megfelelő stratégia lehet. Az átjárhatóság biztosítása érdekében hívták életre a BIBFRAME 2 Schema-projektet (bibframe2schema.org), amelynek célja egy megfelelő mapping kidolgozása, valamint szoftvereszközök fejlesztése a BIBFRAME-adatok schema.org-kifejezésekkel történő gazdagításának, továbbá a BIBFRAME-Schema.org-irányú konverzió megvalósításának céljaira.

Reinhold Heuvelmann a MARC-tól a BIBFRAME-ig vezető út lényeges mérföldköveit tekintette át, amely út természetesen az ISBD és az AACR2 világtól indul, s az FRBR kidolgozását, a bibliográfiai kontroll jövőjéről és jelenlegi pozíciójáról való elgondolkodást (*On the Record*), az RDA megszületését, a MARC21 „feltüpirozását” és a könyvtári referenciamodellt is érintve tart a szemantikus web ökoszisztémája és az ontológiák használatát, az adatok megosztása felé.

Ezt követte *Xiaoli Li* előadása, amelyben a linked data és a BIBFRAME szerepéről esett szó a PCC szervezetén belül. A PCC (*Program for Cooperative Cataloging*) egy körülbelül 500 aktív tagot tömörítő nemzetközi együttműködés a könyvtári feldolgozás területén; négy alprogramja közül kettőben (BIBCO, CONSER) bibliográfiai rekordokat, a másik kettőben (NACO, SACO) pedig authority-rekordokat hoznak létre. A PCC 2018-2021 között érvényes stratégiájában több linked datával kapcsolatos pontot is találunk: az adat-összekapcsolás technológiájának minél alaposabb és széleskörűbb megismertetése a könyvtári dolgozókkal, a különféle értékszótárak használati arányának növelése a feldolgozási munkában, és a különféle entitások hálózati szintű autorizálása – ez utóbbi cél tükröződött egyébként a PCC 2017-ben indított pilot projektjében is, amely az ISNI-adatbázis adatainak felhasználására és karbantartására irányult. Érdeemes megemlíteni továbbá, hogy 2018 végétől 2020-ig a PCC tizenhét tagintézménye is a Stanfordi Egyetem partnere lesz a Philip Schreur által korábban bemutatott, *Sinopia* nevű, felhőalapú metaadatszerkesztő felület elkészítésében.

A PCC több munkacsoportja foglalkozik a linked data technológiájával és a konverziós folyamat előkészítésével, ezen csoportok tevékenységéről *Jackie Shieh* tartott rövid ismertetőt. Az „URI-k a MARC-ban” munkacsoport javaslatokat tett egyebek mellett a \$0 és \$1 almezők széles körű használatára, ezekbe authority-, illetve ún. real world object (RWO) URI-k helyezhetők el, amelyek magát az entitást azonosítják. Ugyancsak

javasolták, hogy az eredetileg tárgyszavak forrását azonosító \$2-es almező más authority-mezőkben (pl. 1xx-7xx) is jelenjen meg, s az ORCID-hoz vagy a Wikidatához hasonló források jelölésére is alkalmas legyen. Az egyes bibliográfiai rekordokban leírt entitás azonosítójának (pl. az OCLC Work-ID) hordozására definiálták a 758-as mezőt. A „Best Practice” és a BIBFRAME-munkacsoport együttműködve javasolja jó gyakorlatok kidolgozását számos területen, ilyen pl. a géppel feldolgozható, URI-val és nem szöveges értéként megadott adatelemek körének növelése (dátumok megadása típusos literálként, az ISSN és más azonosítók használata linked dataként, amint ez lehetséges lesz), az RDA használatának egyes területei (tartalom típusa, médium típusa és hordozó típusa adatmezők, vagy a gyakoriságra vonatkozó értékszótár), vagy az ISSN-L nevű azonosító alkalmazása, amely egy számsor alá gyűjti a különféle hordozókon megjelent időszakikiadvány-változatokat.

Michalis Sfakakis a bibliográfiai kapcsolatok megőrzésének fontosságáról beszélt rövid előadásában, amelyet a bibliográfiai család fogalmának tisztázásával kezdett. Ezen lényegében egy mű különféle kifejezési formáinak összességét értjük: fordításait, kivonatait, átdolgozásait, különféle formanyelvi (mozgóképek, zene, nyomtatott szöveg, stb.) változatait, stb. – a lényeg, hogy mindegyikben azonos szellemi tartalomegység fejlődik ki. A BIBFRAME sajátos entitáskezelésének eredményeként (FRBR-mű+kifejezési forma=BIBFRAME-mű), továbbá a Kongresszusi Könyvtár konverterének rekordonkénti, lineáris feldolgozásmódja miatt minden MARC-rekordból külön Work képződik más-más kifejezési forma-tulajdonságokkal, s elvész a közöttük lévő kapcsolat. A tesztelési munkák, melyek során szakértők által megállapított bibliográfiai családok MARC-rekordjait konvertálták BIBFRAME-re, azt igazolták, hogy a konverziós és az utólagos feldolgozási-egységesítési folyamaton még van finomítanivaló.

Kristen Wilson, az Index Data munkatársa a FOLIO (*The Future of Libraries is Open*) nevű open source platformot mutatta be. A FOLIO lényegében nem más, mint egy szerveren futó keretrendszer, egy szoftveres infrastruktúra, amely különféle appok, pluginek futtatására ad lehetőséget, ezek a bővítmények a FOLIO store-ból tölthetők le, s olyan feladatok végrehajtására használhatók, mint pl. a kölcsönzés, a katalógusban való keresés, vagy a pénzügyek intézése. A feldolgozást az ún. Inventory app támogatja, amelyhez export-import funkció társul, és természetesen új elemeket is lehet az adatbázishoz adni; a tervek szerint a FOLIO MARC-, és a jövőben akár BIBFRAME-alapú feldolgozást és triplestore-ban történő adattárolást és -visszakeresést is támogatni fog. A rendszer fejlesztés alatt áll, a korai tesztelők – javarészt egyetemi könyvtárak – 2019 elejétől kezdenek használni az intézményekben.

Leif Andresen, a konferencia utolsó előadója kifejtette: a bibliográfiai rekordok másolásán alapuló katalogizálás nem tud mit kezdeni azzal a helyzettel, ha az eredeti rekord új információkkal egészül ki, vagy elkészítője valamit módosít az adatokon – az adott leírást átvevő intézmények nemhogy nem kapják meg ezeket a módosításokat, de többnyire nem is értesülnek róluk. A linked data ökoszisztémájában azonban, állítja az előadó, a külső adatforrások használata még nagyobb arányban történik, mint eddig – még fontosabb tehát, hogy a megjelenési formák leírásakor a kapcsolódó művek adatai is dinamikusak, frissíthetők legyenek. A megoldás Andresen szerint a távoli entitások cache-elése, ennek a technológiának a részletei azonban még elég bizonytalanok.

S legvégül néhány záró gondolat. A BIBFRAME – mint a fenti példák talán bizonyítják – néhány területen, mint pl. az adatok keresőkbe juttatása, nem állja meg a helyét, s ugyancsak gyenge lábakon áll a más típusú közgyűjteményekkel folytatott kommunikációban, a könyvtárak közötti adatcserének, adatmegosztásnak azonban kiváló eszköze lehet. Érdemes odafigyelni az RDA és a BIBFRAME közötti kapcsolatra, és érdemes elgondolkodni a két ökoszisztéma egymáshoz igazításán a még pontosabb, még részletesebb leírások készítésének reményében. A BIBFRAME közösség ebben az ügyben az RDA Steering Committee véleményére, állásfoglalására is számít.

Hubay Miklós

Jegyzetek

1. id.loc.gov
 2. <https://cedar.metadatacenter.org/>
 3. Érdemes megjegyezni, hogy a rendszert elsődlegesen a biológiai tudományok kísérleti adatainak metaadatolására fejlesztették ki, így alapvetően e területet leíró ontológiákkal találkozhatunk, azonban kisebb számban közgyűjteményi szótárakat is tartalmaz. A fejlesztők CedarOnDemand néven böngésző-kiegészítőt is készítettek, amely szintén a kutatási adatok egységes metaadatolását hivatott elősegíteni, növelve ezzel megtalálhatóságukat, újrafelhasználásukat.
 4. Itt kipróbálható: <http://bibframe.org/bibliomata/bfe/development.html>
 5. Az ISNI-ről bővebben: Dancs Szabolcs: Bemutatkozik az ISNI, a nemzetközi szabványos névazonosító. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 64(4). 2017. pp. 199–207. Elérhető: <https://tmt.omikk.bme.hu/tmt/article/view/951/1018> (Utolsó megtekintés: 2018. október 6.)
-
-

European BIBFRAME Workshop

Olvasás, élmény, könyvtár: egy könyvtárostánári konferencia lenyomata

A Kis KTE Könyvek 10. kötetét tartom a kezemben, amely az *Olvasás, élmény, könyvtár* címet kapta. A konferenciakötet illeszkedik a Könyvtárostánárok Egyesületének (a továbbiakban KTE) gondozásában eddig megjelent Kis KTE Könyvek tematikájába. A kötet a könyvtárostánárok mellett a pályára készülőkhez és más könyvtártípusokban dolgozó, gyerekekkel foglalkozó kollégákhoz is szól. Többek között ettől annyira összetett és fontos. Nem kizárólag a könyvtárhasználati órákat célozza, sokkal inkább összpontosít az olvasás élményszerűvé tételére.

A könyv egy konferenciakötet, amely a 2018-ban Szegeden, a Csongrád Megyei Könyvtárostánárok Egyesületének Iskolai Könyvtári Szekciója által megrendezett *Szóra-készítő. Kortárs gyermek- és ifjúsági irodalom könyvtárostánári szemmel. A Könyvtárostánárok Egyesületének regionális szakmai napja* címmel megrendezett konferencia „lenyomata”; ahogy ez a könyv alcímében is szerepel.

A könyv három nagy részre tagolódik, amely magába foglalja az egyes fejezeteket, azaz a pályázatokat, pályaműveket, valamint a konferencián elhangzott előadások írott változatát.

A könyv első nagy részegysége *Az iskolai könyvtárak hazai helyzete* címet viseli, amelyben elsőként az egyik szerkesztő, Dömsödy Andrea értekezését olvashatjuk. A *Hol tartunk? Hová megyünk? Hogyan segít az úton az IFLA útmutató?* című írásban képet kapunk többek között az iskolai könyvtárakkal, valamint a könyvtárostánárokkal szemben állított elvárásokról, amelyek az IFLA ide vonatkozó útmutatójában kerülnek megfogalmazásra. Emellett bemutatja a pályázatot, amelyet az iskolai könyvtári munkaközösségek számára írtak ki annak érdekében, hogy „vegyenek részt az IFLA Iskolai Könyvtári útmutató 2., átdolgozott kiadásának hazai adaptálásában.” (16. o.)

A fejezet későbbi részeiben megismerhetjük a pályamunkát benyújtó egyesületeket. Bemutatkozik többek között a győztes pályázatot benyújtó *Csongrád Megyei Könyvtárostánárok Egyesülete Iskolai Könyvtári Szekciója*, a *Bács-Kiskun Megyei Könyvtárostánárok* szakmai csoportja, a *csepeli könyvtárostánárok*, valamint a *kispesti általános iskolák könyvtárostánárainak munkaközössége*.

A második rész az *Olvasás és mese* címet kapta. Itt olyan munkák olvashatók, mint pl. Cs. Bogyo Katalin *Olvassunk együtt!* című tanulmánya, amelyben bemutatja számunkra,

hogyan dolgozták fel közösen Kertész Erzsébet híres trilógiájának, a Pantherának az első kötetét.

Egy másik jelentős írás Bácsi János és Pap Anita tollából származik, amely a különféle olvasási deficitek vizsgálatával foglalkozó írásmű. Nagy segítséget jelenthet a „laikus” könyvtárosoknak abban, hogy képet kaphassanak az olvasási zavarokról és az olvasási deficitokról, valamint a lehetséges fejlesztő módszerekről, típusfeladatokról.

Luzsi Margó *Homo narrans a könyvtárban* című írása a történetmesélést helyezi a középpontba. Keszeg Vilmos vezette be a *homo narrans*, azaz a *történetmesélő ember* fogalmát a köztudatba, megfogalmazva a tényt, hogy az ember az egyedüli élőlény, amely nemcsak azért kommunikál, hogy parancsoljon vagy közöljön valamit, hanem hogy történeteket osszon meg társaival, azaz meséljen nekik. Élmények, érzelmek átadására – a szerző szerint – leginkább a meséken keresztül van lehetőség, így a történetmesélésnek hangsúlyos szerepet kell kapnia egy gyerekkönyvtárban is, megmutatva azt, hogy a világ nem unalmas hely. A szerző legfontosabb gondolata, amelyen talán ideje volna nekünk, szakmabelieknek elgondolkozni a következő: „*Nem áll szándékunkban olvasóvá nevelni senkit. Ennél többet akarunk: az olvasás szeretetével és örömeivel a teljesség-élménynek egyik lehetséges és járható útját megmutatni.*” (98. o.)

Többek között a 21. századi ember felgyorsult életéhez igazodva jelent meg a BOOKr Kids alkalmazás. Urbanik Tímea foglalkozik a kötetben ezzel a témával. Napjainkban jelentős kérdés a diákok, a gyerekek eszközhasználata, készségeik, hozzáállásuk, olvasással való viszonyuk. Fokozott igényük van a vizuális ingerekre. Ezt felismerve alapította meg startup vállalkozását Horváth Dorka és Karányi Dániel 2015-ben. Lényegében egy „zseb-beférő könyvtárról” van szó, amelyet erőfeszítés nélkül bárhová magunkkal vihetünk. A mesétárban 2-10 éves korig találhatunk a gyerekek korcsoportjának megfelelő klasszikus és kortárs szerzőktől származó meséket, amelyeket – előfizetés után – offline is használhatunk, ellenkező esetben internetre van szükség a meseolvasáshoz. Így találkozhatnak a gyerekek például Móra Ferenc mellett Lackfi Jánossal, Nemes Nagy Ágnessel, Szécsi Noémivel, Zelk Zoltánnal, Nyulász Péterrel is. Remek lehetőség a nyelvtudás fejlesztésére is, hiszen néhány mesekönyv idegen nyelven is elérhető. Ilyen pl. a *Boribon der Teddybär* német nyelven vagy az *If I were a grown-up* angol nyelven. Ismeretközlő irodalomban sincs hiány. A Tessloff Babilon Könyvkiadónak köszönhetően a *Tudás 30 másodpercben* sorozat több darabját is meg lehet nézni a tudomány iránt érdeklődő olvasók. Megvalósulni látszó kezdeményezés a kötelező olvasmányok ilyen formában való elérhetővé tétele, ezzel is igazodva a diákok megváltozott tanulási és olvasási igényeihez.

A harmadik rész a *Játékok és vetélkedők* címet viseli. Itt kapott helyet Németh Szilvia *Nyomozásra fel! – játékok az ifjúsági irodalommal* című műve, amelyben leírja, milyen kortárs ifjúsági irodalmakat alapul véve dolgozott ki és valósított meg a diákok számára egy érdekes és izgalmas vetélkedőt, valamint milyen online ún. kvízalkalmazásokat használ ezek még érdekesebbé tételére. Az ő írásában találkozhatunk a Kahoot!-tal és a Redmenta nevű programokkal is.

Savanya Ildikó *Nyulász Péter A furdók réme* című művéhez készített könyvtári foglalkozást, amellyel elsősorban 2-4. évfolyamos diákokat célozott meg.

Szentirmai Ildikó *Boszorkányos vetélkedő tündéri gyerekeknek* címmel megjelent írásában alsó tagozatos – negyedikes – diákok számára készített vetélkedőt általuk is ismert, korosztályuknak megfelelő műveket felhasználva, úgy mint pl. Bosnyák Viktória könyvei.

Vóna Mária *Kvízek a könyvtárban* című írásában bemutatja, hogyan alkalmazott számkra is ismert családi társasjátékokat a könyvtárhasználatban. Átalakította többek között a híres Honfoglaló című játékot; így született meg a Könyvtárfoglaló. Az 50 milliós játszma mintájára 50 pontos játékot hirdetett, a Maradj Talpon! mintájára pedig megszületett a Maradj Talpon Mátyás király udvarában! és a Maradj Talpon az ünnepek alatt!. Mindhárom játék lexikális tudásra alapozható kvízzjáték, amely remek lehet akár versenyként, akár tananyagrészt számonkérésére, hiszen megfelel a köznevelésben napjainkban egyre nagyobb teret nyerő gamifikációs oktatási módszerek kritériumainak, amely nagyon fontos az új generációs diákok számára.

Mindezek mellett helyet kapnak a kötetben olyan, a Kis KTE Könyvekben már megszokott részegységek, mint a szerzőket bemutató fejezetek, módszertani mutatók.

A könyvben szereplő írások szinte kivétel nélkül inspirálóan hatottak rám. Számos olyan módszert ismertem meg, amelyeket tanulmányaim és munkám során is hasznosítani tudok majd. Maximálisan egyetértek a bevezetésben leírtakkal, bátran ajánlom gyakorló és pályára készülő könyvtárosoknak, könyvtárostanároknak, pedagógusoknak.

Dömsödy Andrea, Németh Szilvia (szerk.): *Olvadás, élmény, könyvtár: egy könyvtárostanári konferencia lenyomata*. Budapest: Könyvtárostánárok Egyesülete, 2018.

Arany Zsuzsanna

